

37/1 37/2

Előpatak
ÉS VIDÉKE

Köz. P. 412.

448 37/ 37/
F. 6. V.
ELŐPATAK

és

VIDÉKE.

Irták

PYROBÁN NÁNDOR

és

NAGY GUSZTÁV
tudorok.

BRASSÓ.
Nyomatott Römer & Kamnérnél.
1875.

25407

A magy. orvosok és természetvizsgálók

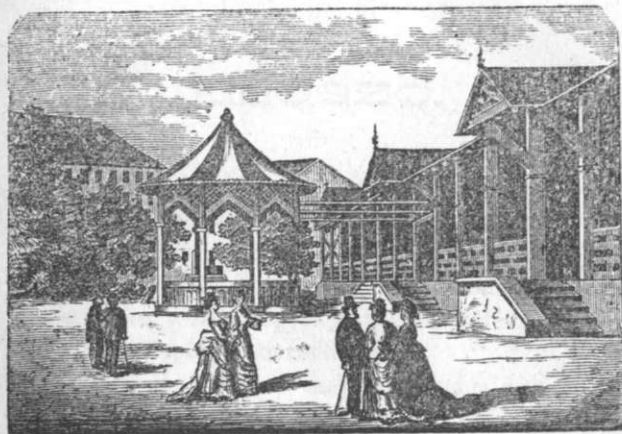
1875-ben Aug. 29-től Sept. 5-ig Előpatakon és
vidéken tartott

XVIII. nagy gyűlése t. tagjainak

szíves emlékül

AZ ELŐPATAKI
FÖRDŐBIRTOKOSSÁG.

FŐKUT ÉS FÖDÖTT SÉTATÉR
ELŐPATAKON.

ELŐSZÓ.

Hosszu 11 év telt el az óta, hogy a magyar orvosok és természetvizsgálók hazánk Erdély-részét jelenlétükkel szerencsélítették. Jelenben ugyanezen részben „Előpatak“ gyógyhelynek jutott azon ki-tüntetés, hogy ezen nagyrabecsült testületet forrásai körül csoportosulva tisztelhesse.

Nagy az áldozat, melyet a tudós férfiak a hazának távol eső minden tájairól e délkeleti határra jöve, a hazai tudományosságnak és így a közügynek hoznak. Ezt meggondolva aggály szállta meg keblét az előpataki birtokosságnak arra nézve, vajlon ezen gyógyhely nyujtand-e elég érdekest, tudós vendégeinkre nézve meglepőt.

Azonban aggályainkot eloszlatja annak tudata, hogy tudósaink egyforma hévvel karolják fel és teszik vizsgálódásaik tárgyává az e hazának bármely távol eső pontján található természeti kincseket; megnyugtat továbbá azon körülmény, hogy

Előpatak csak kiindulási pont lesz a székelőföld ásványokban gazdag és sok más tekintetben is érdekes részeinek meglátogatásában.

Előpatak csak is elszigetelt, Háromszék és a Barcaság közé beékelte kis területű pontja lévén az erdélyi részek déli vonalán más törvényhatóságok között sajátságosan elszórt és 18 egymástól egyenlőtlenül távol eső darabból álló Felső-Fehérmegyének; leírásában csak magára a gyógyhelyre szorítkozunk, érintetlenül hagyva a megye többi részét.

E leíráshoz csatoljuk rövid vázlatban a Székelyföld és Barcaság azon pontjait hol a gyűlés vándorlása közben a megállított előrajz szerint megállapodásokat tartva, üléseit folytatja és bevégezi. És így e helyrajz — eltérve az eddigi szokástól — a helyi viszonyokhoz idomítva, egyszersmind kalauzként szolgáljon a gyűlés területén, mely célból egy térkép-vázlat is van csatolva hozzá.

A terjedelmének megfelelő zsebkönyv-alakot azért tartottuk célszerűnek, hogy könnyebben kezelhető és mint utmutató kézi-könyv tulajdonosának honn és utközben egyaránt lehessen szolgálatára.

Ohajunk az, hogy a tudomány bajnokai, az emberi társadalom üdvén, anyagi és szellemi előhaladásán szüntelen működő e derék munkások, hazánk bármely tájáról, a szomszéd külföld bármely vidékéről jöve, szerény körülményeink között is találják meglegedésüket; itteni működésök legyen áldásos gyógyhelyünkre, vidékünkre, hazánkra és a társadalomra, inneni eltávoztuk után pedig még soká maradjon meg e gyűlés és vidékünk kedves emlékekben.

Történelem.

Csak a múlt század első felében kezdték figyelemre méltatni az akkori még erdős völgyben a patak közelében felbugyogó forrást. A terület, hol most a faluvá fejlődött gyógyhely van, Árapatak községhez tartozott, melyben a Gr. Nemes, Béli, Geréb, Gr. Mikó, Székely, Tury, Antos és más családok birtak.

Az első házat Előpatakon 1770-ben Gr. Nemes János — Háromszék akkori főkirálybírája építette nem messze az ugy nevezett Béli- vagy Annakuttól, mely kezdetben egyedül volt használatban, a más források csak azután válván szükségessé. E források a székelyföldi szokás szerint fa-köprübe vagy is kivájt fatörzsbe fogattak fel, s így használtattak újabb időkig.

Ez ásványforrások az árapataki összes birtokosok közös vagyonának tekintettek — miért is a terület maga Felső-Fehérmegye kiküldött bizottsága közbenjöttével a megyei mérnök által a birtokosok közt egyenlő részletekre osztatott fel két osztályban. Az első osztályba tartoztak a főforrás közelében lévő részletek, melyek 13 ől szélesek

és 100 öl hosszak voltak. A második osztályhoz tartozó részletek szinte akkora kiterjedésűek voltak, azonban a forrástól távolabb estek. Ezen osztálykor a második osztálynak 92-ed részénél nagyobb darab mint közös birtok maradt fenn mostanig is.

A felosztás után a primitív kis házak jobb móddal épült lakoknak kezdték helyet adni, s 1836-ban egyik birtokosi gyűlés Gr. Nemes János elnöklete alatt, az eddigi kunyhószerű lakok lerombolását és a betegek igényeinek inkább megfelelő házak építését, úgy nemkülömben vendéglők föllállítását határozta el. Ugyanazon időben a patak árka szabályoztatott úgy szinte meleg és hideg fürdők létesítették. 1844-ben a birtokosság egészségi, gazdasági, szépművészeti és rendőri szabályokat hozott, melyek az akkori erdélyi főkormányshoztól helyben hagytak, a fürdő fölügyelete pedig egy nyilvános hivatalnokra bízott. Ugyanekkor Gr. Nemes a főkutató körébe vétette és a patak hosszában sétányt állított.

Még 1792-ben leírta Előpatak főkutját Dr. Barbenius ily című munkájában: „Chemische Untersuchungen einiger merkwürdiger Gesund- und Sauerbrunnen des Székler Stuhles Háromszék, Hermannstadt, 1792.“ — 1820-ban Dr. Pataki

protomedicus vegybontotta és leírta ugyancsak a főkut vizét. Azonban tüzetesebb vegybontása eszközöltetett az ivásra szolgáló mind a három forrásnak 1852-ben kormányi rendelet folytán akkori kerületi főorvos Dr. Knöpfler vezetése alatt Stenner és Schnell brassói gyógyszerészek által. A már eddig is jó hírben álló gyógyhelyet ezen időtől fogva minden évben számosabb meg számosabb vendégek látogatták meg, főképp a Dunafejedelemségekből. — 1856 vége felé a kormány bizottság föllállítását rendelte el, melynek tagjai voltak a sepsi-szent-györgyi járásfőnök, a brassókerületi főorvos és három előpataki birtokos. Ezen bizottság intézte a gyógyhely minden ügyeit s az idején tartamára minden évben egy fizetéses fürdőbiztost nevezett ki, ki a rend fenntartásán kívül a jövedelmek beszédésével is meg volt bízva. Ugyanekkor jelentékeny összeget is kölcsönzött a kormány a gyógyhely célszerűsítése körüli költségek fedezésére, s így épült a terjedelmes és csinos fürdő sétatér — Wandelbahn — a főkut mellett. 1857-ben a főkut kormányi rendeletből Albertha csehországi mérnök által új keretbe vétetett, mi által az ásványvíz szaporodása és az édes víz tökéletes elzárása ére-

tett el. 1858-ban ugyan Albertha mérnök az új kutat foglalta új keretbe, még pedig oly szerencsés sikerrel, hogy az eddig óránként csak 1655 $\frac{1}{2}$ köbhüvelyk ásványviz 4494 köbhüvelykre vagy is 58 kupára szaporodott. 1859-ben a főkut fölé bronzirozott öntött vas oszlopokon nyugvó csinos pléhfödélzet illesztetett. — 1862-ben Meyr Ignác tr. volt brassói kerületi főorvos leírta Előpatakot francia nyelven egy csinos monografiában, mely eddigelé egyedüli tüzetes leírása a gyógyhelynek s mely jelen leírásnak is alapjául szolgál. A monografia címe: *Traité des eaux minerales d'Előpatak en Transylvanie par le Dr. Ignace Meyr. Vienne, 1862* Guillaume Braumüller. Az említett monografiának magyar, román és német kivonátát a helyi viszonyokhoz és a látogatók szükségéhez mérten adta volt ki Meyr tr., ki e gyógyhely felvirágzásán lelkesen fáradozott. Leíratott még Előpatak Otrobán N. tr. által „Látogatás Erdély némely délkeleti fürdőhelyein“ című füzetben 1864-ben, és legújabbán Orbán Balázs „Székelyföld“-jének 3. kötetében 1869-ben.

Az igazság kívánalmának tesszünk eleget, ha e helyen felemlítjük, miszerint az akkori kormány felfogva a székelyföld gyógyforrásainak

nemzetgazdászati horderejét, Előpatakot mint e fürdőknek csomópontját a kor színvonalára kívánta emelni s ez iparszegény vidéknek kültöldi látogatók által akart jövedelmet szerezni, miért is a helytartóság egészségügyi előadója, a kerületi főorvos és a kerületi főnök vállvetve törekedtek a célszerű javítások létrehozásán. Célját el is érte a volt kormány annyira, hogy az Előpatakra tuduló oláhországi vendégek néha alig kaptak elegendő szállást s kénytelenek voltak onnan más szomszéd s néha külföldi fürdőre is menni; noha bevett szokásuk szerint legelőbb is Előpatakra jöve, itt ivókurát használtak 4—6 hétig és innen mentek Kovásznára, Tusnádra, Borszékre erősítő fürdőt használni. Ahoz értők által többször ki volt számítva, hogy külföldi vendégektől egy idény alatt minden irányu kiadások címén Előpatakán és vidékén, ide érve a többi ismert székelyföldi fürdőt, fél millió forintnál több maradt ezelőtti időkben.

Az alkotmányos élet helyreálltával megint a birtokosság vette kezébe a fürdő ügyeinek önálló kezelését, a maga kebeléből több tagból álló, bizottságot, elnököt, alelnököt, pénztárnokot, jegyzőt választott. 1868-ban alapszabályait a kor igényének megfelelően újra alkotta, és főhatóságilag meg-

erősítette. Ezen alapszabályok által biztosítva van Előpataknak mint gyógyhelynek saját, minden más befolyástól független kezelésmódja.

Az ivókutak vize otthoni gyógyhasználatra és borrali italra széthordatván, évenként néhány száz forint haszonbért hozott ez előtt; de 1868-ban az árverés, az új alapszabályok szerint nyilvános lévén, az évi haszonbér csaknem 1300 frtra ment fel; az idényi haszonbér pedig 1900 frtot tesz. — Alapszabályszerű rendes birtokossági gyűlés évenként három tartatik; a fürdőidény kezdete előtt annak derekán és végén. Az elsőben a következő idényre vonatkozó egyéb határozatokon kívül mindig megválasztatnak: a fürdőorvos, a fürdőbiztos, ki a fürdő területére nézve az idényre nyilvános rendőri hatalommal van felruházva, továbbá a gazda és a zenekar.

Ide tartozónak véljük megemlíteni, hogy a helység alsó végén levő gör. keleti templomot 1845-ben néhai Milosch Obrenovits, szerb fejedelem, ki Előpatakat kegyelte és látogatta — saját költségén építtette a néhai Béldi Albert előpataki birtokos által e célra felajánlott helyen; 1848-ban pedig néhai Erős S. gy.-fehérvári kanonok a kath. kápolnát építtette a forrásokon felül lévő és

mostani nagy gyűlésünk elnöke, főméltósága Gr. Mikó Imre ur által ajándékozott helyen.

A gyógyhely fejlődési történetét illetőleg megemlítendő még, hogy a szükséges kiadások fedezése a közjövelmekből történik; ilyenek: a kutak évi haszonbére, a zene- és gyógydíj, az áruhelyekérti díj. Mivel azonban ezen jövedelmek igen gyakran nem voltak elégségesek a felmerülő kiadások fedezésére, az egyes birtokosok házaikban lévő lakszobák jövedelme az idény legjobb szakában, t. i. Julius közepén 3 vagy több napra kiróvás útján vétetett igénybe. Ily módon lehetett az 1856-ban a kormánytól a földött sétatér létrehozására kölcsön vett több ezer forintba menő adósságot lefizetni; ily képpen lehetett az időnkint szükséges helyreállításokat és javításokat eszközölni. Időfolytán azonban megmutatta a tapasztalás, hogy az eddigi közös kezelésmód elégtelen arra, miszerint Előpatakon a kor igényelte reformokat lehetővé tegye, a birtokosság 1874 július havában tartott gyűlésében elhatározta a maga kebeléből consortiumot alakítani, mely az egyes birtokosok házait meghatározott évi haszonbérért, a közvagyon jövedelmét pedig az évi költségek fedezéséért, és a minden évben eszközölni kívánt célszerűsítés és javításért át-

véve, a fürdőt kellő irányban fejlessze. Ily értelemben már alakult volt is consortium, mely a birtokosság korszerű eszméjét valósítsa. Azonban az ez évi idény nagyon közeledvén, ezen ügy keresztülvitele a jövőnek van fenntartva.

Helyírás.

Előpatak Erdély délkeleti részében, Felső-Fehér megye Hidvég-járásában fekszik, Brassótól 3, Árapataktól $\frac{3}{4}$, a legközelebbi vasuti állomástól Földvártól pedig egy mérföld távolságban. Azon völgy, melyben fekszik, északkeletről dél-nyugatra Szemeriatól Árapatakig összeköti az Olt két völgyét, miután e folyó patkó alaku kanyarodását megtéve, szinte párhuzamos, de ellenkező irányt követ a két völgyben. Fekvése az északi szélességnek 45° és $21'$, a keleti hosszáságnak pedig 43° és $20'$ közé esik. A legújabb mérések szerint 1971'4 bécsi-láb magas a tenger színe fölött. Mérsékelt magasságu hegyek által védve van a zord szelek ellen minden oldalról, a nélkül azonban, hogy a lég szabad menete és a napsugarak bár mely oldalról is el lennének zárva.

Brassóból Előpatakra jó karban tartott országut vezet Szent-Péter és Botfalva tekintélyes szász helységeken és az Árapatak előtti solid Olt-hidon át: Ki a keleti vaspályán jöve, Brassóba — mint jelenleg e pálya végpontjára — bejöni nem akar, 3 mérföld vasuti utazást gazdálkodva meg, Földváron leszáll és tengelyen Hidvégen és Árapatakan át jut Előpatakra. Egy harmadik országut északkeletről jön Háromszékről Szemerian át, mely Előpatakhoz $\frac{3}{4}$ mérföldre van.

Az Előpatakát környező hegyek nyár-, bükk és tölgyfával vannak benöve, de a patak mentén az egerfa játszik főszerepet. A völgyben folyó patak kiáradásai által az ut alantabb fekvő részeit gyakran megrontja.

A lakások a völgy és az országutnak is használt utca hosszában a patak mentén két sorban állanak. Hogy a sétatér nagyobb legyen, a mellette folyó patak be van deszkázva és két partja vad gesztenye, — szádok — és más fákkal van beültetve. Lakóinak száma 600-ra megy, kik nagyobb részt románok. Összesen 130 ház van a helységben, de csak a nagyobb birtokosság e célra épített házai szolgálnak a fürdő vendégeknek kényelmesebb lakásul. Ily vendég-szoba jelenleg 420 van.

1862-ben 29 jobban épült ház volt 230 szobával. Ha ezen számokat összehasonlítjuk a fönnebb említett jelenlegi ház- és szobaszámmal, meglehetősen gyarapodását láthatjuk a fürdőnek lakásokra nézve.

Még csak két évtizeddel is ez előtt az Előpatakra jövő vendégek ágyneműt — az előtti időkben pedig konyha-eszközöket, edényt és cselédséget hoztak magukkal egész társzekerekkel; a szobák is csak néhől és gyalrlón voltak butorozva. Azonban e körülmény azóta nagyon megváltozott, mert nem csak az új házak lakosztályai, hanem a régiebbek is el vannak látva a szükséges butorokkal, egy része pedig a szobáknak butorozat tekintetében magasabb kényelmi igényeknek is megfelel. — Most már bátran jöhetni Előpatakra minden cselédség nélkül is, mert minden háznál meg van a szolgál-személyzet; konyhát tartani pedig fölösleges, miután öt vendéglőben táplálkozási és inyévezeti cikkek a nap bármely szakában találhatók. Azonban a saját konyhát tartók számára minden háznál van gondoskodva a szükséges helyiségről. Élelmi cikkeket a szomszéd községek szorgalmas lakói bőségesen hoznak a fürdőre elárusítás végett.

Valamennyi ivásra és fürdésre szolgáló ásvány-

források a gyógyhely utcája mentén vannak csekély távolságban egymástól. A meleg fürdőre az ásványvizet egy a fürdőház mögött lévő bő forrás adja a helység alsó végén a patak bal partján, a felső végén pedig ugyancsak az út mellett az ugynevezett „lobogó“ hideg tükörfödőt két ásványforrás látja el a szükséges vízzel.

A „Károly fejedelem“-hez címzett meleg ásvány- és hideg tükörfürdő ezen még túl és föl-lebb fekszik. Ezen — zuhannyal összekötött tükörfürdő egy az erdőből oda vezetett csermelyből kapja bőséges vizét, a meleg fürdőnek pedig két ásványforrás ad tápot.

A most épült gyűlési csarnokon alul van egy új forrás, melyet csak e nyáron fogtak köpübe. Vize hasonlónak látszik a többi ivókutakéhoz, de tüzetesebben vizsgálva és megnevezve még nincs.

Az 1858-ban szép stýlben épült földtér sétatér a főkut szomszédságában fekszik. Hossza 40 öl mélysége 4 öl. Olvasó-szóba és több áruhelyiség van benne, és esős időben a fürdő-vendégeknek kellemetes sétahelyül szolgál. Az olvasó-teremben hazai lapok mind a három hazai nyelven és külföldi lapok állanak az olvasók rendelkezésére. Azonkívül itt tartattak eddig a tánc-

multságok is, keleti részét eltávolítható deszkafalakkal zárva el e célra. Ugyanitt van elhelyezve az idény alatt nyitva lévő gyógyszerár is.

Az orvosi teendőket a minden idényre újra választott fürdőorvos teljesíti. Azonkívül a brassói és sepsi-szent-györgyi orvosok gyakran meglátogatják a fürdőt az idény alatt, és a felső-fehérmegyei tisztí főorvos minden évben itt tölti a nyarat.

Brassó és Előpatak között minden nap levél- és személy-posta, ugyszintén gyorskocsi is közlekedik, azonkívül a Brassóból Tusnádra járó Weissféle gyorskocsi is Előpatakon megy át, és így a közlekedés a közönség számára nagyon meg van könnyítve. Találhatni ezenkívül Előpatakon ernyős szekeret és kényelmes hintókat a bárhovai utazásra is. A fürdő idény alatt Előpatakon rendes távirda-állomás van.

Brassóból és Sepsi-Szent-Györgyről a kereskedők nyáron át mindenféle cikkek árulására nyitott kereskedéseket tartanak Előpatakon. A közel eső Brassóban, mint nagy kereskedő városban pedig minden cikket találhatni.

Kirándulásokat tehetni Előpatakról több irányban: Sepsi-Szent-Györgyre, Málnásra, Szent-Anna-tóhoz, Búdösre, Kovásznára, Zajzonba, Tömösi

szorosba, Törcsvárra, az „Almási kőlikba“ és Brassó városának ritka szépségű környékére. Ezen kirándulásokat Előpatakról egy néhány órától kezdve egy nap szakáig mind megtehetni; csak a Búdös és almási barlang kényelmesb megtekintése igényel két napot.

Ezen említett pontoknak, úgy nemkülönben az egész székelyföldnek és a Barcaságnak vagy is Brassó vidékének érdekes, részletes és hű leírását adja Orbán Balázs „A székelyföld“ című becses munkájában, melyet mindenkinek melegen ajánlunk, ki a hon ezen részét, úgy a hogy van, ismerni akarja.

Az előpataki vizet gyógyhasználatra és luxustalul nemcsak a közel eső vidékekre, de a hon távolabb részeibe, sőt a szomszéd Dunafejedelemségekbe is viszik, noha utóbbiakba aránytalanul kisebb mérvben, mint a borszékit.

A szétvitel kupás az az pintes vagy félkupás — icés — üvegekben bedugaszolva, beszurkozva és kupakkal ellátva történik. Ha a töltés és dugaszolás gondosan vitetik végbe, a víz egy évig is megáll használható állapotban.

Földtani viszonyok.

Az erdélyi részek dél- és keleti határát képező kárpátok a keleti oldalon ős sziklákot mutatnak és nagyobb részt csillámpalából állanak váltakozva chlorit-, agyag-, kovany- és mészpálával; néhol granit és gneiss, úgy nemkülönben porphyrisyenit-sziklákot is foglalnak magukban, a véghatáron pedig átmeneti kőzeteket mutatván. A granit ezen hegyekben csak egyes szikla-alakokban lép föl. A délen és dél-nyugaton emelkedő hegyek juramész és éozén gyülegből állanak s a kárpáti fővénykő jellegét mutatják, mely Felső-Tömösnél finom szemcsés alkatu. Ezen kívül a vulkántrachyt egy 30 mértföld hosszú menetben jelentkezik és 5000 láb magasságra emelkedik, elválasztván a keleti hegyek vidékét a belső területtől és több ágakra oszolván, u. m. a Hargita, a hermányi, baróthi és háromszéki hegyekre.

Erdélynek belseje 400 négyszög mértföldnél nagyobb területű sós talajból áll, melynek mélysége még nem ismeretes, és melyből csaknem 800 sós- és keserű forrás fakad.

A már említett, Brassótól délre fekvő hegyek

több nagyon magas csucsesal birnak, juramész és gyülegből állanak. Legmagasabbak a Bucsecs (7881'), Királykö (7042'), Nagykőhavas, Kiskőhavas, Diákok havasa (5723') és a Csukás (6217'). A Királykötől nyugatra a trachyt-tufból álló persányi és a juramészből álló feketehalmi hegyek emelkednek. A persányi hegyek déli kinyúlásai porphyrszirteket képeznek, Holbach és Uj-Sinka mellett agyagas csillámpalával váltakozva, melyekben ércek is találtnak. Itt a márga-mérzben kitűnő szenespalát, az alantabb fekvő oldalakban pedig pala-kővületeket tartalmazó liás-mész találtnak. A Brassó közelében lévő fővénykőben zamat-benyomatok, neocom-marga, világosan kivehető kővületekkel, és sajátságos barna neme van a fővénykőnek, számas belemít- és ritka cammonitekkel.

Bácsfalu mellett egy trachyt-tömb és tovább Hosszufalu mellett a Barcaság éozén-gyülegének és a baróthi meg háromszéki kárpáti fővénykőnek van a határa. — Ezen hegységek három völgye halad észak felé, melyeknek középsőjét és nyugatját az Olt a folyó, a keletit pedig a Fekete-ügy szeli át. Az Olt völgye alluviumból áll, mely fölött a folyó bal partján diluviai fokozatas emelkedések látha-

tók, állván homokos agyagból, és itt amott molasse-képződékbe menvén át.

Előpatak éozén kárpáthi-fövénykőn fekszik, mely főkép Árapataknál gyülegbe megy át és harmad képződésű fossil kövületeket tartalmaz homokos agyagba zárva. Conchiferák is találtak itt u. m. *congeria spathulata* (Partsch); trachelipedek: *paludina lenta* (Hauer), *neritina zebra* (Bast), *orbis rotella* (Link) stb. A völgy Árapataknál végződik harmad képződésű hegyek közt, melyek sok nagelfluet tartalmaznak.

Az Olt völgyének kivált északi részében, Bikszád mellett, trachyt kőzetekre találunk. Oltszem községen tul pedig a kárpáthi fővénykő egészen a völgyig száll le, és sok helyen homokos agyagtömegek által fedetik. Mentől közelébb jutunk a trachyt hegységhez, annál több savanyu-vizre találunk s tapasztaljuk, hogy minden falunak nemcsak egy, de több forrása is van. Így Bodok, Málnás, Bikszád, Tusnád. Az erdélyi részek keleti tája versenyez e tekintetben Magyarhon északkeleti vidékével.

Tekintve e források alacsony hőfokát, 7–12 — 18°-ig R., kénytelenek vagyunk hinni, hogy a

viz nem ered nagy mélységben, hanem a földből fejlődő gázok felvétetnek a vizek által földalatti folyásuk közben.

E tájakon emelkedik ki a „Büdös“ nevezetű, nagyobb részt trachytból álló érdekes hegy is (3578'), számos hasadékokkal és repedésekkel ellátva, melynek lába fölött 70 öl magasságra van a magából folytonosan kénes- és szén-savat kifejlesztő üreg, melynek trachyt-falai és szomszédsága át vannak lyukgatva és meglágyulva a szünteleni szétbomlás által.

A mint fönnebb is meg volt említve, Erdély keleti része nagyon gazdag ásványforrásokban, melyek nagyobb részt a vasas savanyu vizekhez tartoznak s melyeknek egy része már is jó hirnek örvend gyógyhatása miatt. Ezen források eredetöket a legmélyebben fekvő ásványtesteknek magasabb hőfok és nagy nyomás által előidézett szétbomlásából, az ugynevezett catogen átalakulásból veszik és ásvány-alkatrészeik, u. m. az agyag, a szénsavas-mész, a magnesium- és vaséleg-sók, a kovany-magnesium, a szikeny összetételöi és a szikhalvag már eredetileg meg vannak ezen hegyekben, különösen pedig az éozén képletekben. A szénsav ezen működésben főszerepet játszik.

A hegyek vulkáni munkálkodása által nagy mennyiségű széneny, kén és halvány fejlődik ki. A széneny mohón szívja magához a légkör ele-nyét, behat a földbe és az abban lévő vízbe, és képezi a szénsavat, mely több vízzel találkozván, ez által felvétetik a mélyebb rétegek nyomása segélyével. Valószínű, hogy a szénsav képződése általában nagy kiterjedésű és a föld vegyi műhelye határain sokkal túl terjed, és hogy a vulkáni mű-ködés csak az utat készíti meg a gáz kijutására, a föld felületének annak mélységéveli közlekedé-sét eszközölvén. Struve és Bischof G. kísérletei szerint a bazanit és más plutói képletek a víz által feloldatván, ebben hagyják nemcsak a soda-sókat hanem a szabad szénsavat is. Ezen köze-tek átváltozásai a vegytani törvények szerint a légköri víz segélyével képesek a savanyu vízfor-rásoknak és a hővizeknek alkatrészeit adni. A légköri víz a magába felvett szénsavgázzal a talaj felületeseb rétegeiben lévő és mindenhol található szénsavas mész-, keser- és vas-éleg egy részét old-ható kétszerszénsavas sókká változtathatja, magá-ban feloldhatja és a legnevezetesebb változásokat hozhatja létre a legkeményebb kőzetekben, s így ezen szétbontás és oldás által előkészítheti az

ásványvizeknek szilárd alkatrészeit. Ennél fogva az ásványvizek vegyalkatrészeik már előre vannak képződve a kárpáthi fővénkönek a forrásvizek-ben lévő szénsav általi szétbomlása folytán, és azért nem szükséges, hogy a szénsav képződési helye nagyon mély legyen. A szénsavnak nagy meny-nyiségével vegyült, sok gázholyagcsákkal forrongó édes vízforrások csak is a föld felszínén vegyül-nek a szénsavval.

Az előpataki vizek hőfoka nem lévén magas, feltehető hogy nem fakadnak nagy mélységből.

Égalyi viszonyok.

Nem bírván Előpatakán a helyszínén észlelt lebeszeti adatokat, a közel eső Brassóban tett ész-leletek eredményét mutatjuk fel. Az észleleti pont magassága 1906 bécsi láb.

Tíz évi tapasztalat szerint a közép hőmérsék + 5.96° R.

Az 1851—1860-ig tett észleleteknek ered-ménye:

R. szerinti hőmérsék				Légköri nyomás, 0° párisi vonal		
Év	közép hő fok	leg- nagyobb	leg- kisebb	közép	leg- nagyobb	leg- kisebb
1851	+ 6.89	+ 24.6	— 13.5	314.95	320.72	307.75
1852	+ 6.28	+ 23.7	— 9.1	314.81	321.47	306.61
1853	+ 7.17	+ 24.9	— 10.0	314.78	320.49	305.87
1854	+ 5.91	+ 23.2	— 13.1	315.24	322.90	307.44
1855	+ 6.88	+ 25.1	— 14.5	314.82	321.08	305.72
1856	+ 5.33	+ 24.8	— 13.4	315.36	321.72	305.69
1857	+ 5.25	+ 20.4	— 13.0	315.38	323.49	306.52
1858	+ 4.20	+ 21.9	— 20.0	315.75	322.10	303.98
1859	+ 5.87	+ 22.7	— 16.4	315.27	322.36	307.97
1860	+ 6.72	+ 26.1	— 9.8	314.66	319.55	306.34

A nyári közép hőmérsék volt

év 1851	+ 14.19	év 1856	+ 13.94
" 1852	+ 14.10	" 1857	+ 13.38
" 1853	+ 14.44	" 1858	+ 12.97
" 1854	+ 13.71	" 1859	+ 13.49
" 1855	+ 15.95	" 1860	+ 15.08

Junius, julius, augusztus és szeptember
havakbani időjárás.

Év	derült	részben boros	komor	eső	zivatar
1851	15	81	26	53	19
1852	19	78	25	62	16
1853	41	74	7	53	28
1854	22	77	23	67	18
1855	33	72	17	44	22
1856	35	65	22	53	15
1857	15	87	20	55	17
1858	19	93	19	47	20
1859	23	65	17	62	27
1860	34	83	22	57	28

1858-ban Előpatakon a közép hőmérsék reggel + 9°, délben + 17° és estve + 14° R. volt. A légköri ózon 7-es számát mutatott.

Brassónak már fekvésénél fogva is zordabb levegője lévén, ellenben Előpatak az északi szelektől több hegy által védve és az Olton inneni közép hőmérsék rendszeren magasabb lévén, könnyű belátni, hogy Előpatak égálji viszonyai kedvezőbbek mint a Brassóiéi.

Több évek tapasztalataiból kitűnik, hogy e földön május és junius gyakran nedves és azért

hives, ellenben július, augusztus és szeptemberben az időjárás állandó. Az őszi rendesen kellemes. A reggelek és estvék ugyan kissé hűvösek, de nem oly mérvben, mint magas hegyek közelében fekvő helyeken.

Mivel a tél itt zord, a tavasz hideg és változékony szokott lenni, a legkellemesebb és legkedvezőbb időszak a betegek nézve június kezdetétől fogva szeptember végeig.

Az elég magasán fekvő és dús erdőktől környezett fürdő légköre üdítően és jótékonyan hat az ott időzőkre s rendesen tapasztalhatni, hogy a beteges kinézésű elgyengült nők és férfiak néhány héti rendszeres gyógyhasználat után szembetűnően javulnak.

A lakosság halandósága a hivatalos kimutatók szerint kedvező s a tájkórok ritkán mutatkoznak e helyen.

Növényzet.

Bárha e völgy növényzete nem is a legdusabb, mindazáltal talaja elég termékeny. A lankás hegyoldalak nagyobb részt kaszálókul és le-

gelőkül használatnak. Florája hasonlít a hasonló más kárpáti vidékéhez. Az erdők bükk-, csere-, nyár- és juharfából állanak. A szomszéd Szemerán ezelőtt kitűnő dohányt termesztettek, de e termelés egy idő óta nagyon csökkent; azonban valamint ez egész vidéken, úgy itt sem terem. Az itt bőséggben termő eper és málna nagyon zamatos és jó ízű csemegeként használatik.

A kárpáti vidékeken honos, érdekesebb növények közül találhatók itt: „*Hepatica angulosa*, *Ranunculus crenatus*, *Delphinium fissum*, *Erysimum Wittmanni*, *Banffia petraea*, *Dianthus compactus*, *Dianthus banaticus*, *callizonus et serotinus*, *Silene dinarica*, *Geranium alpestre*, *Semprevivum Heuffelii*, *Saxifraga luteo-viridis*, *Peucedanum arenarium*, *Asperula capitata*, *Gentiana phlogifolia*, *Linaria transilvanica*, *Populus repanda*, *Czekelia transilvanica* satb.“

A szomszéd falukban sok szép kerti virágot termeszt a nép, s a kivált vasárnap utazót Szent-Péter szász faluban egész sereg gyerek kíséri s kínálja mindkét kezében lévő virágfüzereit néhány krajcárért.

Természet- és vegy-tani tulajdonok.

Mint már említve volt, az ásványviz Előpatokon tíz forrásból jön. Három italul szolgál. Egyik gazdag lefolyással bíró forrás az alsó meleg fürdőbe adja vizét, szinte ily célra szolgál két ásványforrás a felső fürdőben, kettő pedig hideg tükörfürdőül használtatik a „lobogó“-ban. — Egy iható ásványforrás a Gr. Nemesféle ház pincéjében van.

A fönnebb már említett és e nyár folytán köpübe vett ásványforrás is alkalmasnak mutatkozik az italra. Az eddigi három ivóforrás: „Főkut“, „Anna“- vagy is „Béldi“-kut és „Új-kut“ 1852-ben vegyellemezett Schnell Péter és Stenner Teophil brassói gyógyszerészek által.

I. ŐSKUT.

E kut vízbősége Albertha mérnök által határozott meg az új kőköpi behelyezése után, midőn is 12 óra alatt 25312·5 köbhüvelyk vizet adott. Ezt

órára számítva, jön egy órára 2109·333 köb küv. = 108·984 meszely = 26·246 kupa.

E kutnak most meritett vize tiszta, átlátszó, gyöngyöző, csipős ízű, itt ott látni benne sárgás pelyheket uszni s a gáz gyöngyözése által mozogni. Ezen részecskék forraszcsővel platinon vizsgálva szerves anyagoknak bizonyultak be.

A viznek közép hőmérséke — a nap különböző szakaiában és különböző küllégi hőmérséknél három napon át tett tíz észlelet szerint = + 8·8° R. mutatott. Legnagyobb hőmérséki különbség 0·5° R. volt. Ezen három nap alatt a légmérő 317·78 pár. von. volt 9° R. küllégi hőmérséknél.

Fajsulya a viznek = 1·005092, + 12° R. melegenél.

Födetlenül a lég behatásának kitéve, de még inkább megmelegítve, a viz megzavarodik és sok szénsavat veszít. Az ezen vizet tartalmazó üveg edény feneke sárgás barna, oda tapadó csapadékréteget kap; hosszabb használat után pedig az üveg egész falzata, nyaktól fenéig elveszti átlátszóságát s mindenütt ily csapadékréteggel húzódik be, mely annál vastagabb, mentül tovább használtatik az üveg. Főzés által dús csapadék támad, s a fölötte maradó viz égvényes visszahatásuá lesz.

Ezen csapadékbán a vegyelemzés szénsavas vasélecsét, vilsavas timföldet, szénsavas mészéleget és szénsavas keseréleget mutatott ki. Mind-ezen alok, a timföldet kivéve, kétszerszénsavas alakban vannak meg a vízben, mert egy súlyrész szénsav elvesztése után oldhatlanná lesz és kiválik.

A megmelegített és átszűrt vízben szikeny, hamany s a lithionnak és ammoniának nyomai találtattak.

A savak és az azokat helyettesítő testek közül szénsav, chlornatrium és nyomai a jodnatriumnak, vilsav, kovasav és szerves részek voltak felfedezhetők.

Az elemzés nemleges eredményeket adott a kén- és legsavat, a brom, fluor és mangánt illetőleg.

A tudományos pontossággal véghez vitt mennyi-leges elemzés következő eredményű volt:

1) 100 rész vízben

A. szilárd alkatrészek.

a) mérhető mennyiségben.

Chlorkali	0.0032
„ natron	0.0082

Szénsavas natron	0.1285
„ mész	0.1176
„ magnésia	0.0780
„ vasélecs :	0.0209
Vilsavas timföld	0.0032
Kovasav	0.0073

b) mérhetlen mennyiségben.

Jodnatron

Szénsavas lithion

Ammonia-sók

Szerves anyagok

A szilárd alkatrészek összege = 0.3644

B. Illó alkatrészek.

Szabad szénsav , 0.1984

Minden alkatrészek összege = 0.5628

0.1984 gramm szénsav megfelel 104.1629
köbcentiméternek + 8.83° R.-nél.

1) font = 7680 szemer vízben:

A. Szilárd alkatrészek:

Hamhalvag	0.2458 szemer
Szik „	0.6298 „

Szénsavas natron	9·8688	szemer
„ mészéleg	9·0317	„
„ magnésia	5·9904	„
„ vasélecs	1·6051	„
Vilsavas timföld	0·2458	„
Kovasav	0·3686	„
A szilárd alkatrészek összege =		27·9860 szemer

B. Illó alkatrészek.

Szabad szénsav	15·2371	szemer
Minden alkatrészek összege	43·2231	szemer
15·2371 szemer szénsav megfelel 33·3331 köb- küvelyknek + 8·83° R.-nél.		

II. JJ-KUT.

Ez a főkuton alól fekszik és Albertha tapasztalata szerint egy óra alatt 4494 k.-h. vagy 58 kupa vizet ad.

Ezen forrás vize physikai tekintetben a főkut vizétől vasas utóíze által különbözik. Hőmérséke három napnak különböző időszakaiban történt megfigyelés

után + 8·32° R. volt. A legnagyobb különbség 0·95° R. volt.

Fajsulya + 12·4° R. melegenél 1·004856. A légmérő állása olyan volt, mint előbb a főkutinál említett.

Felfőzés által nyert csapadékában nagy mennyiségben találtatott: szénsavas mész- és keseréleg; kis mennyiségben: vasélecs, timföld és kovasav. A timföld a vízben szintén alas vilsavas timföld alakban van jelen, a vas kíséretében pedig gyenge nyomai mutatkoznak a mangánnak. A hevített víz az alokból hamanyt, szikenyt, és az ammoniasóknak nyomait mutatta; a savak és a sóképzők közül szénsav és halvány mutatkozott. Nemleges eredményt mutatott az elemzés a lithion, kénsav, legsav, jód, brom, fluor és a forrassavra nézve.

A mennyileges elemzés eredménye:

1) 100 rész víz tartalmaz:

A. Szilárd atkatrészeket

a) mérhető mennyiségben:

Hamhalvag	0·0021
Szik „	0·0069
Szénsavas natron	0·0922

Szénsavas mészéleg	0-1383
„ magnésia	0-0581
„ vasélecs	0-0306
Alas vilsavas timföld	0-0043
Kovaföld	0-0034

b) mérhetlen mennyiségben:

Szénsavas mangan
Ammonia-sók
Szerves anyagok

A szilárd alkatrészek összege 0-3359

B. Illó alkatrészek:

Szabad szénsav	0-1537
Minden alkatrészek összege	0-4896
100 térrész víz tartalmaz	= 80,9052 térrész szénsavat.

2) Egy font = 7680 szemer vízben:

A. Szilárd alkatrészek:

Hamhalvag	0-1613 szemer
Szik „	0-5299 „
Szénsavas natron	7-0810 „
„ mészéleg	10-6214 „

Szénsavas magnésia	4-4621 szemer
„ vasélecs	2-3501 „
Vilsavas timföld	0-3302 „
Kovaföld	0-2611 „
A szilárd alkatrészek összege	= 25-7971 szemer

B. Illó alkatrészek:

Szabad szénsav	11-8042 szemer
Minden alkatrészek összege	= 37-6013 szemer
11-8042 szemer a víznek + 8-32° R. me- généél megfelel	24-6672 k.-h.-nek.

III. ANNAKUT.

E forrás a két föllebb említett közt fekszik. Vegyrészei ugyanazok, mint a két más forráséi, csakhogy kissébb mennyiségben.

Három napnak különböző szakáiban tizszer tett megfigyelés szerint hőmérséke + 8-81° R. — s a legnagyobb különbség 0-5° R. volt.

Fajsulya a víz + 12 R. és a lég + 14-4 R. fokánál = 1-003846 volt.

A minőleges vegybontás e vízben is ugyanazon alkatrészeket mutatta ki, mint a többiben. Találtatott az alok között: mész, magnésia, vas-

élecs, timföld, hamany és szikeny; a savak s az ezeket helyettesítő testek közül: szénsav, kovasav és halvány. Mérhetlen mennyiségben: ammonia, vilsav és vonatnyák mutatkoztak. A szénsav, leg-sav, jod, brom, fluor, mangan és lithonra nézve a vegybontás nemleges eredményü volt.

Mennyileges vegybontás.

1) 100 rész vízben

A. Szilárd alkatrészek:

a) mérhető mennyiségben:

Hamhalvag	0-0016
Szik "	0-0077
Szénsavas natron	0-0817
" mészéleg	0-0781
" magnésia	0-1013
" vasélecs	0-0189
Vilsavas timföld	0-0124
Kovaföld	0-0057

b) mérhetlen mennyiségben:

Ammonia-sók

Vilsav

Vonatnyák

A szilárd alkatrészek összege = 0-3074

B. Illó alkatrészek:

Szabad szénsav	0-1583
Minden alkatrészek összege	0-4657

2) Egy font = 7680 szemer vízben:

A. Szilárd alkatrészek:

Hamhalvag	0-1229 szemer
Szik "	0-5914 "
Szénsavas natron	6-2746 "
" mészéleg	5-9981 "
" magnésia	7-7798 "
" vasélecs	1-4505 "
Vilsavas timföld	0-9523 "
Kovaföld	0-4378 "
A szilárd alkatrészek összege =	23-6074 "

B. Illó alkatrészek:

Szabad szénsav	12-1574 szemer
Minden alkatrészek összege =	35-7648 szemer
12-1574 szemer megfelel	25-4612 k.-h. szén-savnak + 8-81° R.nél.

Összehasonlítván a három kutat egymással egy font = 7680 szemer vízben találunk:

Szilárd alkatrészek:

	Főkut.	Ujkut.	Annakut.	
Hamhalvag	0·2458	0·1613	0·1229	szemer
Szik „	0·6298	0·5299	0·5914	„
Szénsavas natron	9·8688	7·0810	6·2746	„
„ mészéleg	9·0317	10·6214	5·9981	„
„ magnésia	5·9904	4·4621	7·7798	„
„ vasélecs	1·6051	2·3501	1·4505	„
Vilsavas timföld	0·2458	0·3302	0·9523	„
Kovaföld	0·3686	0·2611	0·4378	„
A szilárd alkatrészek összege =	27·9860	25·7971	23·6074	„

Illó alkatrészek:

Szabad szénsav	15·2371	11·8042	12·1574	szemer
Minden alkatrészek összege =	43·2231	37·6013	35·7648	szemer

Ebből láthatni, hogy a főkut leggazdabb szilárd alkatrészekben, az Uj- és Annakut pedig kevésbé. Az uj-kut ellenben több mész- és vassót tartalmaz a főkurnál, míg az Annakutban legtöbb magnésia van.

Ezeknek alapján tehát az előpataki ásványvizek az égvényes vasas savanyuvizek közé sorozandók, melyek kiválóan sok szénsavas natront tartalmaznak.

Az előpataki vizek értékének helyes méltatása tekintetéből nem leendő fölösleges közöttök és a hason gyógyhatásu, hason vegyalkatu, jó híren álló vizek között összehasonlítást tenni. Ilyenek a vastartalmu vizek közül: Bártfa, Füred, Franzensbad, Gleichenberg, Rohitsch, Pymont, Spaa és Schwalbach; az oldó — hajtó — vizek közül: Kissingen, Marienbad és Carlsbad. A számok egy polgári fontban tartalmazott szemereket jelentenek.

E táblázatban vegybontásuk eredményét láthatjuk:

Vegvalkatrészek	Birtfa Magyarhon Ivőforrás (Schlössen)	Füred Magyarhon fürdő (Sigmund)	Gleichenberg Stajorország Klauserbrunn (Holzer)	Robitsch Stajorország Tencsbrunn (Schäfer)
Hamhalvag				
Szik "	3 300	1 08		0 72
Keser "				
Lithion "	6 700	1 10		5 83
Szénsavas natron	0 750	6 98	0 460	11 87
" mészéleg		1 10		
" magnésia			0 276	
" lithion				
" mangan	0 400	0 32	0 660	0 06
" vasélecs		6 30		15 54
Kénsavas natron			0 153	9 93
" mészéleg				
" magnésia				
" lithion				
" haméleg				
Vilsavas mészéleg				
" timföld				
Legsavas natron	0 350	0 26		
Kovaföld			0 092	0 14
Kovasavas timföld		0 19		0 34
Timföld				
Szénsav köbhüvelyekben	22 65	38 11	25 63	25 0
A szil. alkatrész. összege	13 50	17 33	1 73	43 93

Frunzensbad Csehország Franzenbrunn (Hertzell)	Pyrmont Waldek Tinkquelle (Struve)	Schwalbach Nassau Weisbrunn (Karlner)	Spaa Belgium Fouhon (Struve)	Kissingen Bajorország Rageezy (Liebig)	Carlsbad Csehország Schlossbrunn (Steinmann)	Maribad Csehország Krausbrunn (Karlner)
9 23	0 40	0 18	0 44	2 20	7 52	41 16
	0 82			44 71		
				2 33		
				0 15		
5 18	4 51	0 17	0 73		8 85	8 86
1 80	5 87	2 11	0 98	8 14	2 39	4 63
0 67	0 31	3 12	1 12		1 17	3 56
0 03						
0 04		2 00	0 05			0 03
0 23	0 73	0 83	0 37	0 24	0 02	0 34
24 50	3 51	0 16	0 03		15 37	36 26
	7 61		0 07	2 99		
	5 50			4 50		
					3 03	0 49
0 02			0 01	0 04		0 01
0 01						0 05
				0 07		
0 47			0 49	0 09	0 44	0 67
40	44 52	26	8 19	41 7	17 3	15 46
42 22	20 62	6 59	4 35	65 52	38 79	66 7

E táblázat következő fokozatot mutat:

1) A vas viszonyára nézve:

Előpatak főkut	1·60
Schwalbach	0·83
Pyrmont	0·73
Gleichenberg (Klausnerbrunnen)	0·66
Bártfa	0·40
Spaa	0·37
Marienbad	0·34
Füred	0·32
Kissingen	0·24
Franzensbad	0·23
Rohitsch	0·06
Carlsbad	0·02

2) A szikhalvagra nézve:

Kissingen	44·71
Marienbad	11·16
Franzensbad	9·23
Carlsbad	7·52
Bártfa	3·30
Füred	1·08
Rohitsch	0·72

Előpatak	0·62
Spaa	0·44
Pyrmont	0·40
Schwalbach	0·18

3) A szénsavas natronra nézve:

Előpatak	9·86
Marienbad	8·86
Carlsbad	8·85
Bártfa	6·70
Rohitsch	5·83
Franzensbad	5·18
Pyrmont	4·51
Füred	1·10
Spaa	0·73
Schwalbach	0·17

4) A szénsavas mészélegre nézve:

Rohitsch	11·87
Előpatak	9·03
Kissingen	8·14
Füred	6·98
Pyrmont	5·87

Marienbad	4·63
Carlsbad	2·39
Schwalbach	2·11
Franzensbad	1·80
Spaa	0·98
Bártfa	0·75
Gleichenberg	0·46

5) A szénsavas magnésiára nézve:

Rohitsch	9·93
Elöpatak	5·99
Marienbad	3·56
Schwalbach	3·12
Carlsbad	1·17
Spaa	1·12
Füred	1·10
Franzensbad	0·67
Pyrmont	0·31

6) A szénsavra nézve:

Pyrmont	44·52 köb-hüv.
Kissingen	41·7 „
Franzensbad	40·0 „

Füred	38·11 köb-hüv.
Elöpatak	33·33 „
Schwalbach	26·00 „
Gleichenberg	25·63 „
Rohitsch	25·00 „
Bártfa	22·65 „
Carlsbad	17·30 „
Marienbad	15·46 „
Spaa	8·19 „

7) A szilárd alkatrészek összegére nézve:

Marienbad	66·7
Kissingen	65·52
Rohitsch	43·93
Elöpatak	43·22
Franzensbad	42·22
Carlsbad	38·79
Pyrmont	20·62
Füred	17·33
Bártfa	13·50
Schwalbach	6·59
Spaa	4·35
Gleichenberg	1·73

Ezen összehasonlításból kitünik:

1. Hogy Előpatak egyike a legszénsavdusabb forrásoknak s e tekintetben csak Pymont, Kissingen, Franzensbad és Füred mulja fölül.

2. A vastartalomra nézve fölülmulja az eddig ismert vasas vizeket, nem kivéve Pymont, Spaa és Schwalbachot sem.

3. A vasas vizek között az által tünik ki, hogy hajtó sókat tartalmaz, melyekkel a szorító dugó hatásnak ellene működik.

4. A szénsavas natronra nézve felülhaladja az összes említett vizeket, mi által világos lesz a gyomorrai jótékony hatása.

5. A szénsavas sókat illetőleg csak Rohitschnak enged a mész- és magnésia-tartalomban.

6. Carlsbad- és Marienbadtól a kénsavas sók hiánya által különbözik, miért is hajtó hatása nem gyengítő az emésztő szervekre.

Előnyös vegyi összetételével vonta magára Előpatak figyelmet még a legtávolabb országokban is, s nagy meglepéssel olvashatjuk Dr. Seegen Józsefnek — a bécsi egyetemen a vizgyógyászat tanárának „Compendium der Heilquellenlehre. Wien 1857“ című művében (II. rész 89. l.) e szavakat:

„Előpatak nem csak az élén áll a jelenleg használatban lévő vasas savanyu vizeknek, hanem azokat felül is mulja, — s az által különbözik tőlök — ide érve Spaat és Schwalbachot is, hogy oldó sókat tartalmaz, melyek a tulajdonképpeni vasas vizek szorító hatásának ellent állanak. Erdélynek Előpatakban oly forrása van, mely nagy jelentőséggel birand, ha a közlekedés meg lesz könnyítve.

Élettani és gyógyhatás.

Mivel ezen hatás az ásványviznek vegyi összetételétől függ, meg kell ismerkednünk először is a legjelentékenyebb alkatrészek hatásával. Erre nézve előnyös leend, megismerni a viznek mint itálnak jó hatását általában, és azután szemügyre veendjük a szénsavnak, a natronsóknak, a mésznek és a vasnak hatását a szervezetre.

A viznek hatása általában igen nagy részt vesz azon gyógyeredményben, melyet az ásványvizekkel gyógykezelés által elérhetni. A viznek bőséges használata által a szerves test átváltozása gyorsíttatik, az elválasztások élénkíttetnek, az

emésztet meglágyul és meghigul. Genth által ez irányban tett kísérletek igazolják azt, hogy a szervezetbe jutott nagy mennyiségű víz a húgy szilárd részeit főképp a húgyanyt növeli, hogy a vér elemeinek és a kiválandó szerveknek élenyülését, úgy szinte a húgsav húgyanyá változását elősegíti. Bocker kísérletei is ugyanazon eredményt mutatták. Nagyobb mennyiségű víz használata által az epe elválasztása is gyarapul s az epe meghigul, mint ez a Bidder és Schmidt észleletei által is bebizonyult.

A víz hőmérsékét illetőleg bizonyos az, hogy az üde víz élénkítőleg, serkentőleg hat a gyomorra és a bélhuzamra, gyorsítván a peristalticus mozgást és az emésztő szervek működését. Hatása hűtő és üdítő.

Lersch szerint egy közepes ember mintegy 4 R. fokot hűl 9 liter hideg víz megivására.

Ugyanezen okokból a nagyobb mennyiségű víz-ital tetemes befolyással van a betegségeknek ásványvizzeli gyógykezelésénél és különféle bajok gyógyíthatók egyedül a víznek rendszeres felhasználata által.

A szénsav hatása.

A szénsav izgatóként hat a bőrre: előre csipést, később jótékony meleget idézván elő, — fokozza a bőr működését, a véredények tevékenységének csak kis mérvbeni gyorsításával.

A gyomorba felvéve a szénsav üdítően hat, eloltja a szomjat, fokozza a gyomor- és bélnedv elválasztását, úgy nemkülömben a peristalticus mozgást is, elősegíti az emésztést és az edények tevékenységét előbb a has szerveiben, később az egész testben. A húgyszervek elválasztó képességét fokozza, melyen át úgy mint a bőrön és a tüdőkön át kiválik a testből. Lehmann szerint csak az éh gyomorba bevett szénsav megy át a vérbe és a húgyba; ellenben a tele gyomorból felbőfögéssel tér vissza s nem szívódik fel. A szénsavat tartalmazó italok Lehmann szerint sokasítják az oxalsavas mészeleget és a szabad szénsavat a húgyban. Azonkívül csillapítóan hat a gyomoridegekre. A gyomorban nagyobb mennyiségben fejlődván ki, ennek puffadását idézi elő s ezzel kapcsolatban nyugtalanságot, szorongási érzést, sőt néha kábultságot is okoz. A szénsav tehát valódi

csillapító szer a gyomor idegeire nézve, vizelethajtó képen hat és a takhártyák működését fokozza; nagy hatása van az ideges nyugtalanságban, izgatottságban és az idegrendszer különféle fájdalmaiban és bántalmaiban.

A vas hatása.

A vas már régi idők óta mint hatalmas gyógyszer volt ismervé. Tudjuk, miként a vas a vérben jelen van s a vértestecsekhez különös viszonyban áll. Minden napi tapasztalat tanusítja, miként ha a kellő mennyiségű vas hiányzik a vérben, a legkellemetlenebb s nehéz zavarok állnak elő az életműködésben, melyeket a vaskészítmények célirányos használatával el lehet távolítani; mely tény dacára annak, hogy különféle elméletek a vas hatását kétségbe akarják hozni, — elvitázhatlan. Bárha jótékony hatása abban is állhat, hogy a gyomorban fejlődő s az eledleknek oldékony tápanyává változását akadályozó ártalmas gázokat felszívja, s ez által elősegíti a vérkészítés folyamatát: kétségen kívül áll, hogy a vas a gyomorban és a bélhuzamban felszívódik, és minden-

napi eledleinkkel ez ércnek tetemes mennyisége jut a szervezetbe. Ilyen alakban és ásványvízben feloldva hamarabb küllölheti erősítő hatását a testre. Gyomorsipolyal bíró kutyán észlelte Quevenne, hogy a gyomorban emésztett tápanyag vassal vegyítve alkalmasabb a vértestecsek képzésére. A vasnak hatása a vértestecsekben oda látszik irányulni, hogy könnyítse az éleny áttételét a szervi szövetre s ez által elősegítse az elégést, a szervi átváltozást és állati meleg képződését. Tiedemann és Gmelin kísérletei szerint a vas nem csak a bélhuzamon át jut egyenesen a vérbe, de a verőcérén át is. Az epében tetemes mennyiségű vas van jelen, s az epe az által is különbözik a húgytól, hogy rendesen vasat tartalmaz. Ezen körülmény azért is jelentékeny, mert a máj a színes vértestecseknek ha nem is kizárólagos, de még is fő képződési helye.

A vas tehát bizonyos hatással bír a vérkészítés- és keringésre, elősegíti az izomrostok és az emésztő-cső zsongját, mi által a hajtó-sók gyengítő hatását ellensúlyozza, s ezen hatását az ásványvizek segélyével annál jobban eszközli, mentől több szénsavat tartalmaznak.

A mész-sók hatása.

Ezeknek felvétele elkerülhetlen szükséges a test szilárdságára nézve, mert a szövetek, és különösen a csontok képződése csak általa történhetik. A vér sejtjeiben és sok más szövetben lévén jelen a mész, felszívódása kétségen kívüli. A gyomorba felvett szénsavas mész oldható sóvá válik a gyomor savaival. A tejsavas mész a gyomor és bélhuzam nedveiben a vérbe átmenvén, szénsavas mésszé válik; a szénsavas mész változatlanul ürül ki az emésztettel. A szénsavas mész a gyomor savaival egyesülése által semlegesíti a túlságos savakat, tehát savellenesen hat és előnnyel használható a gyomor és emésztő-cső több bántalmában. Szárító hatása által gyógyítólag hat a takhártyák fekélyeire is.

Még meg kell említenünk a mész-sóknak azon előnyös hatását is, hogy az ásványvizek vétele alkalmával a gyomorban kifejlődő savakat elenyeljük és ez által az ásványvizet édelhetőbbé, hatásosabbá tesszik, a savak zavaró hatásától a gyomrot megkímélvén.

A szénsavas égvényes sók hatása.

Az említett sók, főképp a natron, lényeges részét képezik a vérnek. A szénsavas s különösen a kétszer szénsavas natron bárminő összeköttetésben is jöjjön elő az előpataki vízben, savellenesen hat a gyomorban; egy része felszívódik abban és a vért égvényessé teszi. Innen van a szervi átváltozásnál nagy jelentősége. Azonkívül a szénsavas natron az epe elválasztására is közrehat, a zsíros savakat szappanyá változtatván és ezen egyesült savaknak sóit képezvén, melyek az azótos anyagokkal az epének fő elemeit teszik.

A szénsavas natronnak nagyobb mennyisége a szervezetbe fölveve, a hugynak is égvényes jelet ad.

A fentebb említettekben kitűnik, miszerint az előpataki ásványvíz hatalmas savellenes szer, mely a bélhuzam, a máj és a vesék elválasztását fokozza, a szervi átváltozást elősegíti, a vérképződést és a szövetek megszilárdulását könnyíti.

E víz tehát könnyű kiürüléseket idéz elő a bélhuzam és a máj fokozott tevékenysége által; azonban soha sem okoz hirtelen és bőséges

hasmenést, mint a catharticus vizek, melyek nagy mennyiségű kénsavas natront és magnésiat tartalmaznak.

Azért is e víz nem hat gyengítően, de ellenkezőleg a bélhuzam rostjait erősíti, s innen van, hogy a betegek e víz használata után magukat soha sem érzik elgyöngülve, hanem éppen erősebbeknek, vidámabbaknak és az izmok tevékenységére képesebbeknek.

A székletétel és vizelet előidézése által az előpataki víz hűsítően és elvonóan hat — főképp a főre — fokozza a vérkeringést, különösen az altestben és csökkenti vagy eltávolítja a vérpangást a has zsigereiben. Ezen hatása és a vérképzésre befolyása által a test táplálkozása szabályozódik és gyarapodik, némely szerveknek rendellenes tultengése meggátoltatik és eltávolítottatik, mely hatás főképp a májra és lépére vonatkozik.

Potrohós egyéneken gyakran tapasztalhatni Előpatakon, hogy a vizek több heti használata után testök sulya csökken, hasuk terjedelme pedig néha 6—8 hüvelyket is veszít.

Ha tekintetbe vesszük a nagy befolyást, melyet a szabad vérkeringés, rendes el- és kiválasztások, jó vérképződés és rendes anyagcsere

gyakorol az egész idegrendszerre általában és annak szabad működésére, azonnal át kell látnunk, hogy ezen vizek szabályozott használata jótékony hatással van az idegrendszerre és nagy számát képes eltávolítani azon bajoknak, melyek az idegrendszernek mozgó vagy érző körében mutatkoznak.

E szerint az előpataki vizet használhatni:

a) az emésztő szervek működésének ébresztésére, javítására;

b) az anyagcsere könnyítésére, a táplálkozásnak rendes utbai terelésére, a szabad vérkeringés előmozdítására, főképp az altesti szervekben, és ezek rendellenes tultengésének meggátolására, eltávolítására;

c) a vérképződés gyarapítására és a véralkat javítására;

d) a hárták és szövetek idült gyengesége, petyhedtségének megszüntetésére, a szerves rostok zsongítására, erősítésére s ezzel kapcsolatban az idegrendszer szabad működésének előmozdítására.

Az előpataki vizek gyógyjavalata.

E vizektől következő bántalmakban várhatni gyógyisikert:

1. AZ EMÉSZTŐ SZERVEK REND- ELLENESSÉGEIBEN.

Ide tartoznak:

a) a gyomor betegségei. A gyomor zsongtalanságán, tulságos nyálka- és szabad savany-gyülemen alapuló, étvágy hiánnyal jenkező rosz emésztés ezen víz használata által legtöbb esetben tökéletesen meggyógyul és az ezzel járó kellemetlen érzések végkép elmúlnak.

Hasonlókép megszünteti e víz a gyomor-görösöt és gyomor-zsábát, mely altesti vérpangás és kóros elválasztások által okoztatik. A takhártyák idült izgatottsága és az ezzel kapcsolatos tulságos nyák- és savanyképződés által előidézett gyomor- és bélzsába s hányás ellen előnyös eredményeket

tanusit az előpataki savanyuvíz. Noha az emésztés-zavar, gyomor-görös és fájdalom és hányás tüneteivel járó idült gyomorfekélynek több esetei javultak meg az előpataki víz kis adagbani vigyázatos használata által, mindazonáltal e bántalom ellen kevésbé van javalva ez ásványvíz, mert hatása főkép a kóros emésztő szerveknek az elválasztásra serkentésében nyilvánul.

b) Májbajok. A szerves elfajulásokat kivéve ezen bajokban kitünő hatást tanusit Előpatak. Ide tartozik a májbani vértorlódás és pangás, vagy a mint mondani szokták — májdugulás; az idült májlob sejtszövetképződéssel, továbbá a zsírmáj, mely terime nagyobbodással és a májhártyaburok feszültségével jár és az altesti vérpangás jeleit küleli, milyenek: gyomorhurut, emésztetlenség, puffadás, rendetlen székelés és aranyeres dagok. A colloid-beszűrömködés, hól a máj szintén nagyobb tériméjü és keményebb, s mely hasonlóképpen vérkeringési és epeelválasztási zavarokat szül, a vassas savanyuvizek használata által viszont gyógyítható, ha még nagy mérvet nem öltött és vízkóros tünetek még nem mutatkoznak. A szövethőzői vagy is szemcsés májlob is gyógyítható kezdetben az előpataki víz által. A zsírmájnak kisebb foka

alkati hajlamként öröklődhetik, miért is számos altesti zavar észlelhető kövér hassal párosulva némely családban. Az ilyeneknél az előpataki viznek jótékony hatása mindig tapasztalható. Az epe elválasztásának mennyiségi és minőségi bárminő rendellenességében és az azt követő sárgaságban az előpataki ásványvizben hatalmas gyógyszert birunk. Azonban a heveny májsorv és e szervnek rákos elváltozásából származó sárgaságra, a baj természetéből kifolyólag, e viznek sem lehet semmi befolyása.

c) **Lépdag.** Ha e bántalom a posgerj vagy más okokból származott makacs váltóláz által jött létre, Előpatak vizében gyógyszerét találja.

2. A VESÉK ÉS HUGYHOLYAG BAJAI.

A vesék és húgyholyag hurutja, valamint a vese- és húgykőbántalom kezdetleges esetei is gyakran találtak gyógyulást az előpataki viznek nem csak az idény alatt, hanem azután is több ideig tartó felhasználata által; mi is könnyen megmagyarázható a szénsavnak enyhe húgyhajtó és a mész-sóknak a kóros takhártyákrai szorító és gyógyító hatásából.

3. MÉH-BÁNTALMAK,

melyek gyakran a vér betvegén vagy az altesti szervekbeni vérpangáson alapulnak, legtöbb esetben eltávolíthatók e viznek bel- és külhasználata által. Ide tartoznak főképp a méhnek idült tömülései, dagai, fehér folyás és rendetlen havadzással párosulva. Azonban a tulságos havadzásban az előpataki ásványviz használatával nagyon ovatosnak kell lenni.

4.

Kedvező eredményt tanusított e viz egyáltalában az altesti vérbőségben, pangásban és az ebből eredő kóros állapotokban u. m. az emésztetlenség, puffadás, aranyér, mellszorulás, nehéz lélegzés, komorság, méhszenv és rásztkorban, szokásos székrekedés, sőt néha kolika és bélhurutban is. Jó hatása van a nyákhártyák bántalmai, idült hörghurut, tüdőlégdag, az emésztő készülék és húgyszervek fennemlített bántalmaiban és a tulhizottságban.

5.

A vérhiány és sápkórban és az ezekkel járó bajokban, ha szerves elváltozásokkal nincsenek

kapcsolatban, e víztől jó eredményt várhatni dus vastartalma és szerencsés vegyi összetétele miatt.

6.

Tekintettel arra, hogy ezen víz oldó tulajdonsága mellett az emésztő szerveket zsongítja, a vér és nyirk menetét a kis edényekben elősegíti és a táplálást valóban előmozdítja, bizonyos következtethetünk eredményes használatára a görvélly-kórban, és különösen ennek torpid alakjában, mely a szervek erőtlenségében és az edényrostok gyöngeségében találja okát.

7.

Bizonyos lévén az, miként sok idegbetegség s különösen a rásttkór és méhszeny sokféle tünete a vérnek altesti pangásától vagy a vérnek minőleges elváltozásából származnak, nem szenved kétséget, hogy ezen gyógyvíz jó sikerrel használható ezen idegkórokban is.

Ezek után megemlítendő az azon bántalmak is, melyekben az előpataki víz használata nem tanácsos.

Ilyenek: 1) nagyobb fokú vértorlódás a főhöz és a szélhűdésrei hajlamban, mivel itt a szénsav és vas veszélyes lehet;

2) a tüdő, gyomor és méhvérzésrei hajlam, főképp vérdus és plethoricus egyéneknek, mert ilyeneknél e vizek használata veszélyes vérzéseket idézhet elő;

3) a vérkeringés szerveinek szöveti elváltozásai (szerves szivbaj, ütérdaogok). Ezen bántalmakra nézve meg kell jegyeznünk, hogy dynamicus mulékony szivtágulat, szivdobogással, a szivverés félbenhagyásával, melszorulással, — mely állapotok gyakran az altesti szervek, a máj rendellenességein alapszanak — e vizek használatát megengedi, ugyszinte a sápkór által okozott szivmüködési zavarok sem tiltják az előpataki víz használatát;

4) a gümökóros bántalmak átalában, különösen pedig a már előhaladott és nagy izgékonyssággal párosult esetek.

Az ásványvizek használati módja.

A GYÓGYHASZNÁLAT ALATTI ÉLETREND.

A legalkalmasabb és leghathatósabb gyógyszer is eltévesztheti a célt, sőt nagyon is árthat, ha az helytelenül alkalmaztatik. Ez áll főképp az ásványvizekről, melyek a szabályok és életrend szigorú megtartása nélkül a bajt csak öregbitik. Bárha e műben az egyes esetekre szóló szabványokkal nem foglalkozhatunk, feladata lévén ez inkább a beteg orvosának és a fürdő-orvosnak, mindazáltal némi általános szabály föllállítását elkerülhetlenül szükségesnek találjuk itt is.

Egy betegnek sem kellene elkezdni az ásványvizek használatát addig, míg oly orvossal nem tanácskozik, ki betegségét és az ásványvizet tanulmányozta. Az olyan csak véletlenre, [komoly tanácskozás nélkül kezdett gyógyviz-kurák rendszeren szomorú következtük.

Megérkezve a gyógyhelyre, a beteg nem kez-

dendi meg azonnal a kurát, hanem egy pár napig kinyugossza az utazás fáradalmait s ezen időt az orvossali tanácskozásra használja fel. Alkalmos, tiszta, száraz, légvonal nélküli szállást keres, melyet naponta gondosan kiszellőztet.

Rendesen kis adaggal kezdődik a víz itala, 2—3 félmeszelyes pohárral, melyel fokozatosan hág s viszont a használat vége felé fokozatosan leszáll 2—3 pohárra. Nem kell a vizet hirtelen inni, hanem lassan s csak hol a szénsavnak a gyomorbai jutására van suly fektetve, lehet hamarabb inni; a hol a szénsav izgatást és zavart okoz, a vízzel tele poharat előbb állani kell hagyni egy kissé a szénsav kevesbülése céljából. Az egyes poharak ivása között mérsékelt sétamozgás teendő 10—15 percig.

A megivandó víz mennyisége az eset minőségétől függ. Rendesen elég annyi, mennyit a gyomor minden kellemetlen érzés nélkül eltűr, s mennyitől naponta 2—3 sűrű szék lesz. Veszélyt hozható tévedés az, hogy mentől több vizet kell inni a gyors hatás előidézésére.

Reggel éhgyomorra legjobb inni az ásványvizet. Vannak azonban kivételek ezen szabály alól; azon esetekben t. i. midőn az emésztő szer-

vek működése nagyon gyenge, nem árt előre melissa-, menta-, narancsvirág-theát vagy kevés fekete kávé tenni a víz könnyebb eltűrése céljából.

Délutáni órákban is lehet a vizet inni, de csak 4–5 órákor, és 2–3 pohárnál nem többet.

Rendszeren hidegen isszák a savanyuvizet. Azonban néha szükségessé válik a vizet melegebben adni különösen a gyöngye gyomru, köhögésre hajlandó és elgyengült egyéneknek. Ezeknek különben is ellenszenvök van a hideg italok iránt, miért is legalább az első poharakot nekik kissé megmelegítve kell adni. Megmelegíthetni az ásványvizet megmelegített tej vagy savóval, vagy az ugynevezett víz-fördőben, meleg vizet tartalmazó edényben tartván a poharat a vízzel. Az ily vegyítés és melegítés által a szénsav izgató hatása csökken.

Hideg, nedves időben a gyenge és ideges egyének jobban teszik az ásványvizet lakásukba vitetve, egy-két pohárral honn meginni és azután menni a káthoz.

Az ivás közbeni séta ne legyen megerőltető, kimerítő és fárasztó, de történjék a mig lehet mindig a szabadban. Gyengébb vagy korosabb egyének le is ülhetnek néha a sétálás közben.

Az ásványvízzel való élés idején a meghűléstől gondosan kell óvakodni, miért is melegebb öltönyökre a nyár első szakának hívesebb reggelein szükség van. A gyenge, ideges betegeknek azon fölül nem árt vékony gyapjuszövetből haskötőt hordani a meghűlés elleni oltalom céljából.

A reggeli kura után még egy pár óranegeedig sélálni kell és csak azután jön a reggelizés, mely egy pohár tejes kávé vagy levesből piritott kenyér vagy zsemlyével, nem fűszeres chocoladé vagy cacao-italból álland. A thea meg van tiltva, mert cstersav tartalmánál fogva az ásványvíz szétbontását eszközlené és így a várt sikert nem csak meghiusitaná de emésztési zavart is idézhetne elő.

A még délig tartó üres időt nem megerőltető sétával vagy mulatságos olvasmánnyal kell betölteni, kerülve a nehéz szellemi munkát.

Ébéd közben nem jó savanyu vizet inni, ugy szinte ártalmas a bőség és étkezés is. A beteg tápláléka megfelelő husos és növényi eledelekből álland, tekintettel a testalkat, szokás és a betegségre.

A meg nem engedhető eledelek közé tartoznak: minden zsíros, savanyu, fűszeres, puffasztó és nehéz emésztetű étek; a füstölt, sózott-, sertés-, vaddisznó- és vén baromfi-hus; a halak közül:

a vén potyka, angolna és lazac; a vetemények közül: a gombák, káposztafélék, sós káposzta, ecetes saláta; továbbá a kemény tojás, a nehezebb tésztaeműek és az élesztősök, a sütemények, savanyu- és aludt tej, a zöld gyümölcs és a fagyaltak.

Megengedett étkek: törtkása-, rizs-, árpakása és zsemlekása-leves; becsínáltak; jól megfőtt marhahús; sülték; borju, ürü, nyul, őzhus, csirke, fiatal galamb, réce, fogoly, magyaros tyuk, fűrj; a halak közül a fiatal potyák, csuka, pisztrang; zsenge zöltség, spínat, zsázsa, sárga és fehér répa, zöld borsó és paszuly, spárga, kárfiol, jól megért burgonya, könnyű — és kevés vajjal, meg élesztő nélkül készült sütemények, buzakása vagy rizs tejben, lágy tojás, gyümölcs-befőttek és jól kisült fehér kenyér.

Egy findzsa fekete kávéat ihatnak azok, kik hozzá vannak szokva, de nem azok, kik nagyon vérdusak és a főhőzi vértörlődésre, meg szívdobogásra hajlandók.

Ásványvizzel élőknek rendesen nem tanácsos délután alunni és azért csak azoknak megengedhető, kik hozzá vannak szokva és jól érzik magukat utána.

A vacsora mindig mérsékelt legyen, mivel a gyomornak estvéli tulterheltsége a reggeli vizivásra hátrányosan hat. Kevés leves, befőtt, poronyó csirkesült, vagy egy findzsa kávé elégséges.

A napnak a gyógyhasználaton kívüli órát legcélszerűbben eltölthetni valamely kellemes társaságban vagy a sétatérén vagy a környékben, nem messze eső kirándulással. A tánc nem fér egybe semmiképpen az életrend szabályaival.

Vannak esetek, melyekben az ásványviz semmi széket sem csinál, s ilyenkor puffadás s az altestben kellemetlen érzés támad, t. i. ilykor a víz hatása inkább a hugyhajtást eszközli és a székhajtó hatás 8—10 nap alatt áll elő, mivel a víz odáig csak lassan oszlat. Ily esetben a víz hatását elő kell segíteni az által, hogy az első és második pohárhoz egy kis adag keserű, vagy karlsbadi sót vagy pedig bizonyos adag pillnai, budai vagy ivándai vizet adnak. Ezen hozzátét kimarad, mihelyest a víz magára is megteszi a várt hatást. Makacs székrekedések esetében esti időben ásványviz csöret is adhatni. Kis körre szorítkozik azon esetek száma, melyekben hathatósabb hajtó-szerhez kell nyulni.

Midőn májbetegknél a víznek egy ideigi használatát a májnak nagyobbá válása étvágyatlanság, szorongás és izgatottság mutatkozik, a víz használatát nem kell azonnal félbe szakítani, megemlékezvén, hogy ily jelenségek előzik meg gyakran a gyógyulást, mi tapasztalatilag be van bizonyítva. Ily esetben kevesebb ásványvizet adunk a betegnek; az étrendet megszorítjuk, nyugvást és langyas fürdőket rendelünk.

A havazás időszakában a víz mind belső, mind külső használatával megszününk, mihelyt annak izgató és nagyobb vérzést előidéző hatását tapasztaljuk; de azonkívül is ez időszakban mindig csökkentjük a poharak számát és a fürdést egyáltalában beszüntetjük. A terhesség első havaiban az előpataki víz használata nincs ellenjavallva, de sőt sok esetben a szokásos székdugulás és az ily állapotban altesti pangás ellen jó hatása van. Azonban a pozsgás, vérdús és elvetélésre hajlandó nőknek a víz felhasználata megtiltandó.

Előpatakán a gyógyhasználat tartamát nem lehet előre tüzetesen meghatározni, a bántalom természetétől és egyéni sajátságoktól függően az. Rendesen 6 héti gyógyhasználatot igényelnek az

idült altesti bajok, sok esetben még többet is. Ha csak a szervezet zsongítása, vagy a kórok megelőzése céloztatik, 3—4 hét is elégséges. De őrizkedni kell a már megkezdett gyógyhasználatot szükség nélkül félbeszakítani, — közbejött heveny bántalmakat, váltólázat és lobokot kivéve.

Az ásványvíz-fürdők lényeges elősegítői a víz felhasználásának. Előpatakon két meleg ásvány- és egy hideg ásvány- (lobogó) s azonkívül egy hideg édesvíz fürdő van, e két utóbbi zuhany készülékkel.

A has-szigerek bántalmainak legnagyobb részében, a máj és a lép bajaiban langyos fürdők, ellenben a gyomor-zsába bizonyos eseteiben, a vérhiány, általános gyengeség, erőhiányos fehér-folyás és a görvél-kóros bántalmakban a hideg fürdők előnyösek. Az elgyengült aggnak a langyos fürdő van javallva. Az ideges izgékony nők kezdetben gyakran nem tűrik el a hideg fürdőt, mikre őket több langyos fürdő vétele által fokoztatni kell szoktatni.

A meleg fürdő hőmérséke azonos a vérével, körülbelül 29° R.; a 32 fok és azon felüli már nagyon meleg. A langyos változik 28 és 24° R. között. 24°-tól 20°-ig üde — friss, és 20° R.-on alul hideg. A 16°-on aluli és a 34°-on felüli édesvíz

fördők azonos hatással bírnak, a vese és bőr fokozott elválasztása által a test súlyát csökkentvén. A hideg fürdők az idegrendszer visszahatása és kezdetbeni hővesztés által a vérkeringés gyorsítását okozzák. A meleg fürdők direct hatás által ugyanazt idézik elő.

Eulenberg kísérletei szerint a víz beszívódása magasabb hőfok által elősegítették. A beszívódás a délelőtti órákban élénkebb, mint délután, mi is igazolja a délelőtti fürdés szokását.

A savanyuvíz-fürdők, melyekben a szénsav a bőrrel érintkezik, jelentékeny ingert gyakorolnak utóbbira, s még nagyobb a vérkeringésre, mely hatás a fürdőben azonnal jelenkezik az ütér sebesebb lüktetésében, mellszorulás- és nyugtalan-ság-érzetében, s az agy és gerincagy előre izgott, később csendesült és csökkent működésén alapszik. Ezen hatás csak is a szénsav behatása által megváltozott anyagok fokozott kiválása által szűnik meg, mely kiválás a húgyban a bőr- és a takhártyákon mutatkozik. E tünet a szénsavnak a légzési szervek általi felvételéből magyarázható ki.

Szabályszerűleg 3–5 napig kell előre a vizet belsőleg használni, s ha a víz jól eltüretik, s nem

okoz vértódulást a főhöz és a mellhez, csak akkor lehet a fürdést is kezdeni. Legcélszerűbb a meleg fürdőt a vizital után 2–3 órával használni, reggeli után pedig 1–1½ órával. A meleg fürdő vétele előtt gondosan kell kerülni a felhevülést és minden fárasztó mozgást. Az izgékony és fővér-torlódásokra hajlandó egyének a fürdőben fejükre hideg vízbe mártott szivacsot vagy nyomfoltot tegyenek. A fürdőbeni dörzsölése a testnek nagyon ajánlandó.

A fürdőben addig maradhatni, míg a fő és mell szabad és a közérzés még kellemetes. Rendesen csak egy fürdőt kell használni napjában, s ezt addig folytathani, míg javulva van a kór-állapotrai tekintetből.

Szép időben a fürdő után kis sétát tehetni, de ha a fürdő után fel van a beteg hevülve, el van gyengülve vagy lankadna, jobb lesz lepihenni, de nem alunni.

A tulságos ingerlékenységgel járó különféle idegbajokban, idült csúzban, görvély-kórban és a bőrbajok némely alakjaiban használandó hideg zuhany legjobban alkalmazandó délelőtt vagy pedig

ebéd után 4—5 órával. Ennél a víz-sugarat nem tanácsos folytonosan egy és ugyanazon szenvedő részre irányozni. A főre és hasra vigyázattal és többszöri félbeszakításokkal kell alkalmazni a zuhanyt. A hát és végtagok a sugár-zuhanynak erősebb alkalmazását is kiállják. Zuhany után jó a testet posztó vagy flaneldarabbal ledörzsölni.

A gyenge és vérszegény gyermekeknek, kik nem fürödhetnek, a napjában többször alkalmazott — ásványvizzel való lemosás nagyon jót teszen.

Az ásványviz utóhatásáról és a kiegészítő gyógyeljárásról.

Atalánosan tudva van, hogy az ásványviz-zeli gyógymód csak később mutatja üdvös eredményét, midőn az illető a fürdőt már rég odahagyta, mert az idült betegségek következményei lassan enyésznek el. Ily eredményt még inkább várhat az, a ki a gyógyhely odahagyásával honn is még egy ideig rendszeresen használja az előpataki vizet. Téves azon nagyon elterjedt vélemény, mintha az Előpatakon kiállott kura után más fürdőre kellene menni, s gyakran megtörténik hogy a betegek vagy mástól rábeszélve, vagy saját ötletökből éppen akkor hagyják oda e helyet és mennek más fürdőkbe, midőn e víz jótékony hatását a szervezetre gyakorolni kezdette, és ilykor a gyógyfolyamat az illetők kárára félbenszakad. Azonban vannak kóros szövödmények, melyeknek tökéletes gyógyítása más fürdőket is igényel, s ily esetben az

előpataki gyógymód befejezésével elmehetni Málnásra, Tusnádra, Csik-Zsögödre, Borszékbe, Kásson-Jakabfalvára, Kovásznára és Zajzonba, mely fürdők mindenkének meg van a maga sajátosága és saját gyógyjavalata, miket e mű függelékében is röviden, — de azonkívül nagy részének külön helyrajzában is olvashatni. — Azonban tévedések és káros következmények kikerülése tekintetéből elkerülhetlenül szükséges, hogy a beteg ne csak gondolomra és hallomásra induljon a fürdőre, hanem saját minden irányu érdekében — a helyek természetét ismerő szakértő orvos tanácsát kövesse.

A málnási „bugyogó“-fürdő.

Erdély dustartalmu és legváltozatosabb vegyületű ásványvizei közül egy sem lett oly gyorsan felkarolva és elhagyatott jó állapotából a gyógyfürdők sorába emelve, mint a málnási bugyogó. Ezen már fekvésénél fogva is annyi kellemmel kinálkodó kis fürdő-hely ivó- és fürdő-vizekkel a természettől annyira gazdagon áldott meg, hogy tágosabb körben leendő méltánylásra jogos igényt tarthat.

Fekszik Háronszéken, a Sepsz-Szent-Györgyről Tusnádra menő országút mellett, Málnás községen felül egy negyedóránnyira, az Olt folyó jobb partján, egy regényes völgyelet, erdő-rétek, berkek és az Olt által körülövezett szép térben.

A fürdő területén lévő számos források közül használatra célszerűen be van rendezve főként: a „Herkules“, ezzel egy sorban az ugynevezett „vasas fürdő“ vagy „Neptun“, alább a zu-

hannyal ellátott — az elsőhöz hasonló régi fürdő, mely mellett a szegények számára egy díjtalan tükörfürdő van; ivóvizül szolgálnak: az ivókut, szemben a „Neptun“-nal, és fennebb az oldalban lévő „új források.“

Ezek közül a „Herkules“, „Új-forrás“ és az ivókut Fleischer Antal tr. kolozsvári egyetemi vegytanár által ez évben vegyelmestettek; az eredményt itt közöljük.

▲ A „Herkules“ vegyalkata.

1000 rész vízben

Chlornatrium	0-1211
Szénsavas natrium	0-2972
„ mész	0-2827
„ magnésia	0-0055
„ vas és aluminium	0-1134
Kovasav	0-0420
Szilárd alkatrészek összege	0-8619
Félig kötött szénsav	0-2862
Szabad szénsav	0-8312
Összeg	1-9793

Hőmérsék 12-5° C.

Szabad szénsav 436-67 köbcentimeter.

Az „új-forrás“ vegyalkata.

1000 rész vízben

Chlornatrium	0-1435
Szénsavas natrium	0-1780
„ mész	0-3797
„ magnésia	0-0594
„ vas és aluminium	0-0228
Kovasav	0-0606
Szilárd alkatrészek összege	0-8440
Félig kötött szénsav	0-2810
Szabad szénsav	0-8338
Szabad szénsav 437-69 köbc.	
Hőfok 11° C.	

Az ivókut vegyalkata.

1 polgári fontban szemer

Chlorlithium	0-0042
„ kalium	0-6107
„ natrium	3-5583
„ magnesium	1-1508
Jodnatrium	0-0060
Szénsavas natrium	10-2801
„ mész	4-8742

Szénsavas mangan	0.0268
„ vas	0.2708
„ magnésium	0.3468
„ ammonium	0.0278
Phosphorsavas aluminium	0.0559
Bórsavas natrium (bórsav)	1.2045
Kovasav	0.4289
Szilárd alkatrész	22.8423

Szabad szénsav 34.94 köbhüvelyk.

Hőmérsék 10.5° C.

Ezen elemzés szerint a málnási ivóvíz az „égyéves konyhasós“ savanyúvizekhez tartozik. Alkotása hasonlít a gleichenbergi, emsi s. a t. vizekéhez. A jelentékeny vasnak egy része állás után kiválik, de más része mindig oldva marad. Nevezetesen a mangan nem éppen csekély mennyisége. Tudományos tekintetben kiváló érdekléssel bír a bórsav-tartalom, mely mint borax hozott számításba. Nyomai vagy kisebb mennyiségei a bórsavnak több ásványvízben mutattattak ki, de ily nagy mennyiségben (!) az eddig ismert vizek közül egyben sincs. Végre szénsav-tartalmára nézve vetélkedik a legszénsavdusabb ásványvizekkel.

A forrás kristály tiszta, gyöngyöző és kellemes italul szolgál, s az étvágyat nem kis mértékben serkenti, s mint egyéves konyhasós vizet, elméleti következtetés útján általánosságban ajánlhatjuk mindenütt, hol az anyag felhasználását élnikíteni kell ugyan, de egyuttal az anyagtermelést is elősegíteni, továbbá, hol a gyomor és bél-állapota a nedvelválasztás élesztését kívánja.

Kóralakok, melyek ellen ezen ivóvíz használatát gyógyszikert ígér — a következők:

- 1) görvélykór;
- 2) köszvény;
- 3) hurutok (légzőszervek), gyomor, belek, továbbá méh-, hüvely és húgyhólyag idült hurutjai.
- 4) lobok után visszamaradt daganatok (izzadmányok);
- 5) a májnak és lépnek vértorlódásos daganatai, és ezzel társuló elkövérédek és aranyeres (hämorrhoid) bajok, mely betegségeknel egy kevés keserűsö hozzáadása által a hatást növelhetni.

A „Herkules“ vízében Pataki tr. vegyelemzése szerint nagy mennyiségű kénköny-gáz van kimutatva, melynek jelenlétét különben szaga is elárulja. Nagy mennyiségben öznik ebből a szabad szénsav, mint a nép kifejezi úgy „hányja

a vizet“ és oly „erős“, hogy valóban a víz kibocsátása után félig telt medencében, vagy esős időt megelőző órákban majdnem lehetlen a fürdés.

Eleinte hidegnek tetszik, de ha már az ember benne van, csipő melegérzet fogja el a testet, és a bőrt megvörösíti.

Ezen fürdő — mely eddig „Bugyogó“ nevet viselt, tavaly átalakított, mi által bőségében nyert; férfiak és nők részére külön osztállyal és 24 vetkező szobával bir.

Ezzel egy vonalban van a „vasas fürdő“ melynek vize csendesebb, kevésbbé gázdus, s éppen ezért hidegebbnek tetszik; célszerű berendezés itt sem hiányzik. Itt a nők osztálya mellett melegített fürdő van 4 szobában berendezve; a víz kazánban melegített meg, melyet egy közeli forrás szolgáltat csatornán; a hideg víz ehhez bármely forrásból használható tetszés, szerint.

Legalól van — kissé elhagyatottabb állapotban — a zuhannyal ellátott régi fürdő, mely tulajdonságai — és hatására nézve hasonlít a „Herkules“-hez, csakhogy magasabb hőmérsékű.

A fürdők gyógyhatását a tapasztalat számtalan esetben fényesen igazolta:

1) Idült csúzos és köszvényes bántalmaknál; nem kevésbbé jó hatása.

2) Börgyengeségnél, mely leggyakoribb oka az ellentétes vértorlódások folytán létrejövő tüdő-, gyomor- és bélhurutoknak satb.

3) Rásztkóránál (Hypochondria) és méhszenvnél (Hysteria).

4) Idült bőrbetegségek egynémelyikénél.

5) Váltóláz folytán létrejött máj- és lépdagatoknál.

6) Nemi gyengeségeknél, ha ezek erőtlenségen (zsongtalanság) alapulnak.

Az említett források körül, s ezen vonalon lefelé az Olt kanyarulatáig számtalan más apró forrás fakad különböző sajátságokkal; míg az egyik kesernyés izzel jelentékeny magnésiát gyanítat, addig egy pár ölnyre a másik némileg fanyar, összehúzó izzével timsót enged sejteni satb.

A „Herkules“ és „Neptun“ között fekvő hegyoldal merő porhanyó trágyaszerű lápföld, melyet igen jól lehetne értékesíteni lápfördőkül, t. i. ebből bizonyos részt a melegített fürdőhöz adva — gazdag sótartalmánál fogva előnyösen módosítani a fürdő gyógyhatását, a mint ez ajánlatunkra megkísértve ez idén is bebizonyult.

A fürdőktől lefelé az Olt szélén — ott hól kanyarulatot tesz — egy pár nyégyzet-ölnyi helyen dus gáztartalommal tör fel a folyóban egy néhány ásványforrás, melyek szintén megérdemelnék, hogy fürdőül értékesíttessenek.

Hogy ezen fürdő gyógyhatásáról mentől többen meggyőződést szerezhessenek, gondoskodott a társaság arról, hogy a csik-tusnádi országut, mely eddig a fürdőhelyet kikerülte, most éppen a fürdőhelyiségén átvezettessék, mely ut hús árnyak közt vezet, és jó karba van helezve.

Málnás csak egy év óta is célszerű berendezés nyomait viseli magán, s ennek megfelelőleg ez idén már a vendégek száma oly tekintélyes volt (250), hogy ezek biztos jeleiül tekinthetők emelkedésének, melyre különben jogosan számíthat.

A vendégek befogadására ma is száz beburtozott szoba áll készen, azonkívül csinos étterme (Rotunde) van, mely ez idén is nem egyszer szolgált fesztelen táncvigalmak színhelyül.

A fürdő-ivad alatt fürdő-orvosról, gyógytárról és állandó zenekarról gondoskodva van.

A fürdő vendégek számára postaközlekedés minden nap, S.-Szt.-Györgyre és Tusnádra való kocsizás bármikor könnyen eszközölhető.

A fürdőre vonatkozó megkeresésekre szívesen válaszol, úgy szintán mindennemű megrendeléseket elvállal Ötvös Pál gyógyszerész Sepsi-Szent-Györgyön.

A tusnádi fürdő.

A csiki székelyek egyszerűen „Alszegnek“ vagy „Alvégnek“ nevezik.

Fekszik Csik- és Háromszék közt, hét mérföldre Brassótól, hat mérföldnyire Földvár (Marienburg) vasuti-állomástól, az ott kiszélesedő Olt völgyének bal oldalán, illetőleg e felé 200 lábnyira emelkedő hegyterrasse-on a Csomágnak nevezett és a Szent Anna tótól elválasztó hegykaraj nyugati aljában.

Ezen mintegy 26—27 év óta használatban lévő fürdő gyógyértékét egy pásztorgyermek ismerte fel, kinek bőrkütegtől (eczema) ellepet láb-száraira — akkor még mint posvány — teljes gyógyhatást gyakorolt, mely körülmény figyelmessé tévén a tusnádiakat, ásatni kezdetek, a

forrást felkeresték, melyet árkon egy mederbe vezettek és ebben fürödtek. Valódi alapítását azonban Éltes Lajos tusnádi birtokosnak köszönheti, ki ezen akkor Beszédmezőnek nevezett helyet 1845-ben Tusnád falutól haszonbérbe véve, részvényeket alapított, mely törekvésében nagy támogatóra talált Kovács Miklós kath. püspökben. Ezen kezdeményezés elég volt arra, hogy több csiki és háromszéki birtokos házat építsen, minnek következtében csakhamar növekedni kezdett a látogatók száma. Azonban 1848-ban véletlenül támadott tűz által az épületek legnagyobb része leégett. Romjaiból báró Szentkereszti Zsigmond emeli ki új részvénytársulat alakítása által, mely első teendőjének látta az Olt völgyében lévő országutnak fenn a hegyek lankáján a fürdő melletti elvezetését; csakhamar megkezdődtek az építkezések, s ezzel párhuzamban évről évre növekedett a látogató vendégek száma. Ujabb időben gróf Mikes Benedek — idei nagy gyűlésünk egyik alelnöke, szerzett magának érdemeket a fürdő szépítése körül.

A Csomág nyugati aljában egy sorban, egymástól néhány lépésnyire nyolc forrás fakad, melyek részint fürdőül, részint ivásra használtatnak. Erők oly gazdag, hogy a fürdő-medencék

4—5 óra alatt újra telnek, s így lehetővé válik a viznek esténkénti kibocsáttatása. Az első és második fürdő vize tiszta, gyöngyöző, a más kettőé zavaros. Hőfokuk különböző; míg az első 20—22° R. fokkal kellemes langyos, már a másodiké alacsonyabb, úgy hogy a negyedik 14—15° R.

Az ivóforrások vize szintén átlátszó, gyöngyöző, melyekből a szénsavas vasélecs egy része a levegőn elégül vöröses sárga csapadék alakjában a negyedik forrás kivételével, melynek tisztaságát szürkés-fehéres homály zavarja meg; ezt inkább — szembetegek használják — állítólag némi sikerrel. A más három ivóforrásnak kellemes ihatósága nagy mértékben zavarva van a tulmagas hőfok által, a melynél a mint tudjuk — kevésbbé képes a víz a szénsavat absorbeálni, illetőleg gyorsabban elbocsátja azt.

A főivókut alább a fenyves közt — egy sziklamederből fakad, mely legalacsonyabb hőmérsékű, és a melyet nemcsak helyben használnak, de távoli vidékre is elhordanak.

A forrásokat gr. Mikes Benedek vegybontatta Svájcban Dietrich Henrik Gusztáv vegyész által Vislicenus zürichi vegytanár felügyelete alatt 1866-ban, melynek eredményét itt közöljük.

Ivófor-

Alkatrészek	Főkut 10,000 gr.
Kesernyiblag	—
Szikhavag	3-6668
Mészavag	—
Kesernyavag	—
Szénsavas szikeg	7-9168
„ mész	9-9000
„ kesreg	4-5405
„ vasélecs	0-2802
„ kovasav	1-1000
Az álló alkatrészek összege .	27-4043
Félig kötött szénsav	10-1217
Szabad szénsav	19-6156
Terje köbcenimeter szerint .	10405-42
Hőmérsék	11-7° C.

rások.

I. ivókut 10.000 gr.	II. ivókut 10,000 gr.	III. ivókut 10,000 gr.	IV. ivókut 10,000 gr.
0-05965	—	—	—
22-90000	8-5611	8-3987	7-9000
6-93730	2-4718	2-2149	2-0728
1-58200	—	—	0-6882
—	—	—	—
1-69800	0-5700	0-5537	0-8200
1-19640	0-9839	1-0594	0-3371
0-66700	0-8990	0-8917	0-8849
1-05000	0-6500	0-7500	0-2500
36-09035	14-1358	13-8684	13-9530
1-6277	1-1064	1-1364	0-8741
17-5136	20-6072	20-5908	17-0980
9535-22	11248-027	11239-516	9273-86
19-3° C.	19-9° C.	19-9° C.	18-2° C.

A fürdő források.

Alkatrészek	I. fürdő- forrás 10,000 gr.	II. fürdő- forrás 10,000 gr.	III. fürdő- forrás 10,000 gr.	IV. fürdő- forrás 10,000 gr.
Kesernyiblag	0.0624	—	—	—
Phosphorsavas mész	—	0.0162	—	—
Szikkhalyag	22.4000	12.9000	11.2000	11.9000
Kesernyhalvag	1.6611	1.5021	1.2262	1.2642
Mészhalvag	6.9134	3.5517	2.1298	2.6638
Szénsavas mész	1.5450	3.5912	3.5900	2.5000
„ kesreg	1.3106	0.2963	0.4538	0.5624
„ vasélecs	0.6960	1.3050	1.0262	1.0869
Kovasav	1.0060	0.6500	0.9500	0.4500
Az alkatrészek összege	35.5885	25.8125	20.5760	20.4273
Félig kötött szénsav	1.6305	2.2342	2.2065	1.8069
Szabad szénsav	17.3800	17.7798	14.8177	16.3940
Terje köbcenimeter szerint	9567.014	9822.006	8138.533	8861.505
Hőmérsék	22.8° C.	23.9° C.	22.3° C.	20.75° C.

A mint ezen vegyalkat-kimutatásból is kitetszik, a tusnádi források égvényes és konyhasós vizekre oszlanak, melyek közül az előbbi osztály a főkut által van képviselve, a többi források pedig a konyhasós vizekhez tartoznak, gazdag tartalommal chlor- és szénsavas sókban.

A fürdők javalva vannak a következő köralakoknál.

1) Bőrgyengeség, mely gyakran oka és kísérője a

2) csúzos állapotoknak.

3) A köszvény azon gyakori eseteiben, hol inkább csak az összérzés javítására szoritkozunk.

4) A bőrbetegségek közül különösen a zsonghiányos (atonicus) lábfekélyek.

5) Vérszegénységi állapotok.

5) Lobok után visszamaradt daganatok, izületi izzadmányok, csonthártyalobok utóbántalmi s. t. b.)

Mely alakok egynémelyikénél a gyógyhatást nem kis mértékben növeli a konyhasós vizek belső használata, a midőn az említett sótartalommal bíró fürdők a bőrre gyakorolt izgató, erősítő hatásával egyidejűleg belsőleg is az ivó gyógy-

mód által az emésztés élénkítettik, a szervezet anyagcseréje és a felszívódás gyorsittatik.

A fürdőmedencék mindkét nem számára külön osztályllyal bírnak; szemben ezekkel van meleg kádfürdő 9 szobával csinosan berendezve, mely a vizet a negyedik fürdőből nyeri. A fürdőhelyiségek mellett tágas váróterem van az igényeknek megfelelően beállítva.

Az összes forrásokból lefolyó víz az alább lévő zuhany-fürdőt látja el.

Mindjárt átellenben a fürdővel a központon látjuk a szép stílusban épült, csinosan kiállított fürdőt sétatér, mely nemcsak esős időben, de máskor is hemzseg a fürdővendégektől, annál is inkább, mert ez egyszersmind éttermül is használtatik, vendéglővel és kávéházzal lévén kapcsolatban. E körül csoportosulnak az épületek — nem éppen kielégítő külső elrendezéssel, de kényelemmel beállítva, melyek közt a most épülőfélben lévő Bogdán-féle bérház bizonyára a fürdő egyik díszét fogja képezni.

A fürdőtől északra „Svájc“ felirattal ellátott lépcsőn feljutva, találjuk gr. Mikes Benedeknek svájci modorban épült palotaszzerű három bérházát, melyek a fürdő legszebb pontján oly csinnal

és izléssel kiállított olympot képeznek, melyet tán még Svájc is megirigyelhetne! A szobákban kifogástalan kényelmet talál a vendég. Hát a kilátás innen az egész fürdőre és a szemben lévő hegycsoportozatra mily elragadó! „Az Olton túl fenyvesekkel benőtt magas bércek emelkednek függélyes meredeken, versenyre hívja a szemben lévő nagy Csomágot, s ha ezt magasságban elérni nem tudják is, de szépségben tulszárnyalják, mert gyönyörű fenyvesei közül a legfantasticusabb sziklaszálak emelkednek ki; szemben a fürdővel a Felső-Solyomkö, melynek megközelíthetlen sziklaüregeiben most is süvöltő sólymok tanyáznak.... a Solyomkö körül más mindenféle bizarr alakokat öltött sziklaszálak törnek fel, mintha a hegy aesthetikai versenyben tolta volna azokat elő.“

„Svájc“-ból lejőve északra a terpentín-balzamos, üdítő levegőt árasztó fenyvesek közt sétány kigyózik fel a hegyre; ezen mint egy tíz percnyi sétát téve a tetőt érhetni el, a melyen egy kis török mecsetszzerű nyughely van, a „Ludmilla“-menet ez, hová az egészségért epedő betegek feljőve, áhitattal érzik keblöket eltetni, elragadtatva a festői élő tájképek — az örökszép természet e remekművei által; csüggedt keblök

mintha érezné, hogy ingatag mérlegök a remény felé billent, mely még jövőt ígér, életkedvök serken, és ismét ragaszkodnak ahhoz, a mi eddig kínvala. Nem oly psychikai motivum-e ez, mely egy beteg gyógyulására ki nem számítható befolyást gyakorol?!

Valóban e páratlan szép fekvés, fenyves környezet, bő és sokoldalú alkalom a szórakozásra oly kedvező körülmények, melyek nemcsak kezdetleges kedély betegeknek is gyakorolnak előnyös befolyásokat, de a melyek egyszersmind — a mai korban oly számos tüdőbetegek részére — éghajlati-gyógyhelylyé emelik a tusnádi fürdőt, s mint ilyen tágosabb körben leendő méltatást érdemel.

Tusnád mintegy 360 bérszobával bir, az igények szerint többé vagy kevésbé berendezve; négy nagy vendéglője van, melyek jó étkezési helyekül szolgálnak; nyarankint kitérő zenekar mulattatja a közönséget. Naponkint Brassóval és Előpatak-kal közlekedés tartatik fenn.

Fürdőbetegek számára friss kecsketej mindig kapható.

Nemkülönben gyógytárról és fürdőorvosról gondoskodva van.

A vidék kirándulásokra szerfelett alkalmas, nevezetesen számos ősvárrom, a torjai „büdös,” Szt. Annató, az Olt szorosságának nagyszerű vidéke. *)

A Szent-Annató és torjai Büdös.

Két természeti ritkaságot kívánunk röviden érinteni, melyek az utazóknak és kirándulások kedvelőinek fáradságát élvezetekben gazdagon jutalmazták, és oly elfeledhetlen kedves emléket nyújtanak, a melyen a természet remekművei iránt fogékony lélek nem egyszer örömet elmereng.

A Szt.-Anna taváhozi kirándulást a tusnádi fürdőről a magas meredek Csomág nevű hegyen át, vagy a Bükszádról odavezető és szekérrel járható erdei úton tehetni meg; Csikból jöve Lázárfalvától a tóig legkevésbé kényelmetlen az út.

A Szent-Anna tava 3120 lábnyira van a ten-

*) Ezen vázlat hiányaiért bizonnyára bő kárpótlást nyrend a szives olvasó Lengyel tr. fürdőorvos által szerkesztendő terjedelmes és ez évi jelentéssel ellátott monographiában. Igéretét birjuk.

ger színe felett, alakja körded, kerülete — a part melletti ösvényen számítva — állítólag 2350 lépés, mely körülbelül 900 meternek felel meg; mélysége közepe tájatt 40 láb (14—15 meter); sem forrása sem kifolyása nem látható; vize tiszta, átlátszó, ivásra kesernyész ízű, szélein meleg, de közepén nyárban is jéghideg; a tó különben rendesen csendes, csupán közepe felé örvényes-sodrós, a miért az átuszás nehezítve van. A kis békák ezrein kívül számos zöld pikkelyes fekete hasú 2—3 arasz hosszú vízi kígyó (*Coluber natrix*, közönséges sikló) lepi el néha a tó partját; tartózkodik itt még egy laposfejű, feketesárga pikkelyű nagy gyík faj is (*Salamandra maculata*, népiesen étőgyík), melyet a nép nagyon méregdusnak hisz.

„Minden oldalról meredek, erdönötte bércek környezik, oly amphitheatralis köredet (oval) alkotva, hogy azt körzövel sem lehetne szabályszerűbben körvonalozni. A délnyugat oldali bérckör közvetlen a tó parttól emelkedik fel, meredek oldalát sűrű bükkös borítja. Fenyves csak a part mentében van. A természet, úgy látszik, hogy különös figyelmet fordított a tó felékesítésére s eltérve örök törvényeitől, a fenyvest, a csak magas bércek ékitményéül szolgálni szokott disz-

növényt lehozta az aljba, hogy az a szent tónak csillámló lapján visszatükrözze rojtos sudarait. Az északnyugati oldalon a hegykaraj a tótól kissé távolabb vonul, s egész tetejéig fenyvessel kevert bükkössel van benöve. Északkeleti oldalán kis tisztás térség van, diszes előpitvaraként a szent tónak; e felett tornyosodik fel a Nagy-Csomágnak festői sziklakupja.“

Említett térségen van egy Szt Annának szentelt imola, a hová Anna- és Kisasszony napján 20—30,000 ember sereglett össze bucsujárás végett, a tó nyugati oldalán pedig Jováki kápolnának nevezett másik imola romjai, mely helyeken a nép letérdelve imádkozott és áhítatoskodott, és a tó partján lévő árnyas sétányon körüljárva zengedezte — a meglepő körviszhang által kísért dicsőéneket. Ezen bucsujárások a botrányos kihágások miatt betiltattak.

A nép azt hiszi, hogy ezen tó feneketlen tengerszem, az az a tengerrel összefüggésben lévő tó, mely midőn a tengeren vihar van, szintén hullámszik: ez a hitregéje.

„Már most az a kérdés, hogy ezen tó ily magasságban, ily elzárt helyzetében miként alakulhatott? Az azt környező hegykarajnak tölcser-

idoma, a tó körül kiégett vereses színű trachyt-darabok s a szomszédos hegyeken észlelhető tűznyomok azt mutatják, hogy az egy roppant terjedelmű tűzokádónak kialudt, s később vízzel megtelt krátere.“

Minden esetre egy ily elbájolóan regényes alakzatú tó nemcsak a festő ecsetjének művészi tárgy, hanem lebilincselő themáját képezheti egyszerűs mind a geognosta buvárszellemének.

A Szent-Anna tó keleti hegyvonalán lévő ösvenyen át a Mohos nevű mocsáros láphoz juthatni, mely 800 lábnyira fekszik a Szent-Anna tava felett, ingoványos, mohával benőtt kihalt tó ez, mely közel egy órányi kerülettel bír és melybe eltévedt marhák nem egyszerűen rekednek oda. Innen rengeteg, ritka szép magas fák képezte őserdőn keresztül, az Esztenasárok nevű hegyháton folytonosan lejtve a Bűdös patakához ér az ember, melytől nem messze a csúsz, köszvény satb. ellen fürdésre használt és éretlen színű tőzegtől felfakadó Hortyogó vagy Fortyogó¹⁾ nevű ásványvíz forrás van; délirányban a Szemfortyogó, továbbá a Hammas²⁾ nevű gyógyforrás-

¹⁾ és ²⁾ Dr. Pataki által vegyelemezettek.

sok; fennebb ez utóbbihoz hasonló és fürdővé alakított, erős gázt fejlesztő ásványvíz fakad. Emeltett Bűdös vagy Zsombor pataka völgyéből a Sósmező nevű hegyhátra emelkedve buzog a Timsós-nak nevezett sósfürdő, közelében pedig a kellemes ízű ivó savanyuvíz, melyeket Cseh-Károly tr. vegyelemezett; ide Háromszékről és a vidékről számosan felseregelenek, s hevenyészett sővény házikókban lakva élvezik a vizek üdvös hatását. A sósmező vadregényes környezetén, baloldalon emelkedik egy magas hegy*) rémes sziklahalmazával, melyben egy „félelmes halálüregnek nyitott előcsarnokaként“ tátong a torjai Bűdös.

Egyike áll előttünk a legcsudásabb természeti jelenségeknek“, mely előtt az embert önkénytelen borzadály, baljóslat futja át; „e sárga lepellet bevont barlang iszonyu környezetével úgy néz ki, mint valami rémállatnak félelmesen tátongó torka, vagy mint a halálnak sötét örvénye.“

Maga a barlangot képező és fedő hegy, mely nagyrészt trachyt-sziklák csodálatos alakzatából

*) 3745 láb.

áll, 3580 lábnyira emelkedik. A barlang 555·5°-re fekszik a tenger színe fölött, mely eredetileg 20 lépés hosszú volt, azonban fele részének fedő-sziklái leomladoztak, s most is ott vannak e szikla-romok a barlang szádában (előcsarnok), ülőpadul szolgálván a barlangot látogató betegeknek. Ekként a barlangnak fedett része most csak 10 lépés hosszú, legnagyobb szélessége 9 láb, legnagyobb magassága 15 láb. Ürege balról jobbra kanyarodva szűkül egybe, míg fenekén mély repedéssé keskenyedik, azonban ezen belső feneke legalább is hét lábnyival van alább a barlangnyilat színvonalánál, honnan az lejtőleg mélyül befelé.

E barlang aljáról folyton rezgő gáztömeg szabadul fel, mely a barlangot 4—6 lábnyi magasságban özönlí el, és a melynek sűrűsége a a barlang fenekétől távolsággal egyenlő mértékben kissebbedik. E gázból, mint a mely légzésre nem alkalmas, egy-két légvétel elégséges arra, hogy rögtön fulladási halált idézzén elő, s éppen ezért a betegek, kik remegve lépnek ez életet és halált magában rejtő barlangba, elsőbben mély belélegzést eszközölnek künn a szabadban, s benn a kilélegzést elfojtják vagy pedig fejüket a gáztömeg színvonalán felül igyekeznek tartani, és így

lopják meg korlátolt időre a gáz gyógyhatását. E gyilkoló légkörben a testet kellemes, mondhatni kéjszerű melegség hatja át, mely érzékeny, finom bőrűeknél majdnem elviselhetetlen.

A barlaug belseje sárga lepellel van borítva és alatta a szikla annyira fel van lágyulva, hogy könnyen lekaparható. A kénsárga réteg felfelé csokoládé színbe megy át, mely határvonalon felül már lehet lélekzeni, „mivel az életmérő itt a sárga vonal, azon alul a halál, felette az élet dereng,“ azonban ezen délibábként lebegő gáznak magassága, terje, valamint sűrűsége is változó; esős, borus időben annyira lenyomult, hogy ilyenkor szabad légvételek mellett egész a barlang hátsó részéhez eljuthatni, míg tiszta, derült napokon oly nagy kiterjedésű, hogy már a barlang nyílása előtt nyomasztólag hat a légkör a légző-szervekre, azért ilyenkor életmérőül szolgál egy előre tartott égő gyertya, vagy szivar, mely természetesen ezen légnemben — mint az élők élete — kialszik; itt, valamint már a barlang közelében a vegetatio ki van zárva; ebben minden érc — az arany kivételével — barnás-zöldes réteggel vonatik be.

Nemcsak eltévedt állatok lelik itt a remélt menhely helyett néma sírjokat, de nemünkől is

számosan leheltek itt végsőt, kik reményvesztve, az életett megunva, ennek terheitől szabadulni, akartak, vagy a kik üldöztetve végmenhelyet kerestek: azokra csábítólag hatott a gyors és fájdalom nélküli halált ígérő barlang, s ezeknek emléket őrzik a barlang közelében, s a szomszédos hegyoldalban domborodó sirhantok.

De nem csak halált, hanem életet is ad e barlang! Számosan sietnek ide nyarankint, kik idült izom- és ízületi csúszban és köszvényben szenvednek, és egy pár heti használat után hálás és örömteljes kebellet távoznak. Nagy gyógyhirben áll még idült szembetegségek ellen is, különösen a barlangban lévő sziklákról lecsepegő „szemviznek“ nek együttes használatával. A betegek ezelőtti években lombos ágakból hevenyészett sátrakban laktak, ellátva magukat több napra élelemmel; de ma már nem csak deszkából, hanem fából épített szobák vannak; nyarankint vendéglős szál ki, és így a betegek számának növekedésével párhuzamban a természetes de kényelmetlen állapotot a „gyógyhely“ czím kiérdeklésére törekedő célszerű berendezés viszonyai kezdik lassankint felcserélni.

Nem kis lendületet fog emelkedésének adni

az érdemekben oly gazdag Dr. Zarándi Knöpfler Vilmos kir. tanácsos és egyszersmind a m. orvosok és természetvizsgálók ez idei XVIII. nagy gyűlésének egyik igen tisztelt elnöke felhívására a magas kormány által, elnöklete alatt kiküldendő szakértő bizottság tudományos és kimerítő megvizsgálása, kutatása, földisme- földtani- vegyi-, légköri viszonyait illetőleg*), nemkülönben a kiállításba helyezett rendszeresítése egy orvosi állomásnak, mely kedvező körülmények a birtokosok gyógyszeretével és áldozatkészségével párosítva — szeretjük hinni — lehetővé teszik értékesítését ezen természeti kincsnek a szenvedők, a hazai ipar és a birtokosok javára.

*) A torjai Búdös tulajdonságainak érintésénél épen ezért tartózkodtunk a vegyi-, földtani stb. meghatározások és kifejezésektől, nem különben szándékosan mellőztük véleményünket a gyógyérték- és javalatokat illetőleg. Ezen szakértő bizottságot 3 nyáron folyton vártuk, s nagyon hisszük, hogy kiszállása a jövő nyárra halasztatott. Szerk.

A kászon-jakabfalvi fürdő.

Fekszik a Moldovába nyúló Kárpátok alkotta szűk völgyben, fél mértföldre Jakabfalvától, háromra Kézdi-Vásárhelytől.

A forrás egy kösziklába vajt — néhány liternyi mederben három lyukon tör elé, melyek — valamint a meder vörössárga csapadékkal bevonvák, nyilvános jelétül a szénsavas vasélecs-tartalomnak. Vize szerfölött gázdus, tiszta, kellemesen iható, ivás utáni felbőfögéskor a szagszervekre csipő hatást gyakorol, vagy a mint kifejezik „az orrot hasítja“.

A forrás vize — a mint tudjuk — közelebről Molnár fővárosi vegyész által vegyelemeztetett, mely vegybontás eredményéről tudomásunk nem lévén, a Dr. Pataki (1816) vegyalkat-kimutatását közöljük.

Egy polgári fontban szemer

Szénsavas natron	19:20
„ mészföld	6:40
„ keserföld	3:20

Szénsavas vasélecs	0:60
Kénsavas natron	4:80
Kovaföld	0:20
A szilárd alkatrészek összege . .	36:20
Szabad szénsav	48:00 ke.
Hőmérséke 80°.	

E gyógyforrásnak görvélykórellenes jó hatása oly számos esetben igazult, hogy ma már mint Erdélynek görvély ellen legjobb hirben álló fürdőjéhez nem csak a Székelyföldről és Brassóból, de Erdélynek távoli vidékeiről is sietnek a szülők gyermekeik érdekében, hogy ez emésztő betegséget lehatalmitsák, és e fényes siker jogsitott fel nem egy szakférfit, hogy ebben iblany-tartalmat gyanitson. Nem marad ki a viznek jó hatása vérszegényeknél (szervi szivbántalom és tüdő-gümösödés nélkül), sápkóránál, nehezen üdülőknél stb.

Ezen forrás lefolyó vize egy pár lépésnyire egy nagyobb mederben fölfogatván, innen kimeretik, s kazánban vagy kövekkel megmelegítettven, kádfürdőkre használtatik a forrással szemben lévő fürdő-házban, mely mintegy 8–10 fürdőszobát foglal magában.

Ettől nem messze találjuk a zuhanyt elhagyatott állapotban, mely erét egy hegyi csermélből nyeri.

A fürdőre vezető uttól mindjárt jobbra van az egy néhány vetkező szobával ellátott hideg fürdő 15° R. hőmérsékkel, mely kevésbé használt.

A betegek nagy része az ivó gyógymóddal a melegített fürdők használatát párosítja, melyek részére, ha a víz izzó kövekkel melegített meg, a kádban is oly bő szénvas-gáztartalma a víz, hogy a bőrfelületet apró légholyagocskák özőne lepi el, s legcsekélyebb mozgásra gyöngyözve pezseg e gáztól a fürdő, mely nemcsak kellemessé teszi ezt, de jótékony hatását is előnyösen fokozza.

Az ivó forrástól északra kesernyész ízű ásványvíz is fakad, melyet azok, kik szokásos székrekedésben szenvednek, sikerrel használhatnak.

A kis szánu házak részint a völgyben, részint jobbra a hegyen vannak elszórva, de összesen is oly kis területen, hogy itt a fürdő-vendégeknek — kik különben is családjason összetartanak — egymással meg nem ismerkedni lehetetlen; központ mindjárt a forrás mellett lévő, néhány lépés hosszú földött sétatér, melyen este és reggel egy 3–4

tagból álló zenekar igyekszik a vendégekben kifejteni az itészi tehetséget.

Nyarankint Csikszék egyik alorvossa mint fürdőorvos és igazgató működik.

Egyik keresetforrását képezi a szomszéd jakabfalviaknak e savanyuvíznek elhordása és elárúsítása, mely a forrás gazdagságának megfelelően nagy mértékben történik, s különösen K. Vásárhelynek kizárólagos kedvenc italát képezi magára, vagy borral elegyítve.

E fürdő tulajdonossa Balácsi Lajos, kinek örömmel hallottuk ígéretét és terveit a fürdő jobb karba helyezését illetőleg, — mi által nem csak a fürdőt látogatók jogos igényének, de saját érdekének is teend eleget.

A kovásznai fürdő.

Ez egyike azon csendes, kiskörű jótékony gyógyhelyeknek, hová nem a speculativ reklameirozás, hanem a meggyőző tapasztalat a gyógy-sikerről vezeti a betegeket, hol a kényelem-

zavaró fényűzés és émelyítő szenvelgéstől menten élvezheti a beteg, az élet zajos mozgalmából menekülve, ezen ásványviziek üdvös hatását.

Fekszik az Oláhországot Erdélytől elválasztó Kárpátvonal alatt lévő Kovászna területén, melynek éppen közepén tör fel a gyógyerejéről előnyösen ismert „Pokolsár.” „E forrásnak jellegzőbb nevezést alig adhattak volna, mert az egy tombolva felfakadó vulcanicus forrás, mely helyét változtatva, gyakran az egész falut elborítással fenyegető kitolulással hánykodik, oly erővel, miszerint mederürét annyira kimélyesíti, hogy minden évben több száz szekér kővel tömik meg; a mely töltelék, mint valami sziklafaló szörnyeteg elnyeli vésszen tomboló sötét torkába. Néha oly bőségben rohan fel, hogy az egész piacot elborítja, ilyenkor gőzoszlopok emelkednek ki s mászás kőveket lök magasra, s végre midőn háborgó hullámváza lecsillapult, akkor oly tatóngó tölsér marad ott, melyet alig tudnak betölteni. Egy háborgó vulkánnak tölsére az, de azért ez ijedelmes forrás még is jótékony hatásu, elannyira hogy a betegek messze vidékekről ide seregelenek, egészséget keresve az Acheron e félelmes öblében.

Vize zavaros, sötétszürke s valóban pokoli-

sárnak oldata, mely valószínűleg palaképződményen keresztül tör a felszínre, alacsony hőmérsékkel, és anyira gazdag szénsavtartalommal, hogy néha, különösen borus időben — midőn az evaporatio meghehezítették — majdnem lehetetlen a fürdés, mert a meggyülemlett szénsav nemcsak a szaglási szervet bántja kellemetlenül, hanem fullasztással is fenyeget. Fürdés alkalmával nagyon hideg csipkedő érzést gyakorol eleinte a bőrre, mely lassankint tűrhetővé válik.*)

A gyógyszikernak számos példát mutatta fel:

- 1) idült csúzos bántalmaknál;
- 2) ízületi zsugoroknál;
- 3) bőrkütegeknél, és
- 4) idegbajoknál.

Kovásnának a hegyek közé felnyúló felső felében, Vajna falván számos, majdnem minden udvaron fakadó ásványviz-forrás kínálkozik a használatra, melyek fürdőkül alkalmaztatnak. Vizök tiszta, gyöngyöző, állás után a lég behatása által a befoglalt szénsavas vasélecs elégtül és mint vöröses cszpadék tűnik elő, s ezért mint „vasas fürdők“

*) Lásd a 117-ik lapot.

a nép előtt igen jó hirben állnak, és ez elenvéleményt nem tűrő meggyőződéssel fejtegeti ám, hogy „a vas a polusokon keresztül a testbe megyen és erősíti az embert. (!)*

Ezen források, mint említém, ivóvizül nem, csak is fürdőkül használatnak, s mint ilyenek vagy kádakba kimerve izzó kövek által, vagy pedig a fürdő-házban üstben melegítettnek meg; az első eljárás — mint a mely kevesebb szénsavveztéssel jár — kedveltebb és inkább van használatban. A gróf Mikes Benedek udvarán fakadó forrás célszerűen van hideg fürdőnek berendezve.

Jó sikerrel használatnak ezen fürdők a csúzos bántalmakon kívül általános bőr-izomgyengeség ellen, nehéz üdülési eseteknél, továbbá lobok után visszamaradt daganatok (izzadmányok) osztatására, nemkülönben zsongtalanságon alapuló méh- és hüvely-hurutok (fehér folyás) ellen.

„Igen nevezetes továbbá Vajnafalván az ugynevezett „gőz“ vagy „gőzfürdő“,**) mi nem egyéb, mint egy $2\frac{1}{2}$ sing (körülbelül $1\frac{2}{3}$ meter) mélységű, 4 sing (körülbelül $2\frac{1}{3}$ meter) hosszú, és

*) Lásd a 118-ik lapot. **) Lásd a 119-ik lapot.

1 sing (körülbelül $1\frac{1}{4}$ meter) szélességű gödör, mely belenézve egészen üres; de ha beléje áll az ember, úgy hogy feje jóval álljon ki a gödörből, érzeni kezdi, hogy alsó végtagjai, de kivált ivar-részei melegülnek, és valami feszítő, csipkedő érzés van bennök, s további bennlétel megizzasztja a testet. A főt azonban nem szabad benne tartani, mert két-háromszori belélegzés elégséges arra, hogy rögtön élettelenül rogyjon alá az ember, mint ez néhány év előtt egy pénzügyi hivatalnoknál történt, ki sikerrel használta az e gödörbeni ülést köszvényes baja ellen, midőn gyógyulás vége felé próbául fejét is ledugta, de többé onnan ki nem emelte, mert halva nyult el a gödörben. Egy czigány pedig összekoczkodva élete párjával, e szavakkal „hadd el csak assony, többet nem bossantass!“ oda szaladt és beletekűdt a gödörbe, s mire a szándékát meggátolni akarók oda érkeztek, örök álmra szenderült.

Ilyenmü szerencsétlenségek elhárítására most deszkaház van a gödör fölé emelve, a bemenet csak gyógyhasználat végett s felügyelet alatt történhetik.**)

*) Lásd az 119-ik lapot.

Ezen a földből oly nagy mértékben kiszabaduló gáz nagy része — mint ez égő tárgyak bevitele által is kísérletileg bebizonyult — szabad szénsav, mely különösen borus időben annyira felhalmozódik, hogy a vajnafalviak ilyenkor pincéjükbe is csak próbául előre tartott gyertyával közelednek.

Magánudvarokon még kettő van ily gödör s valóban bámulatra ragadja az embert e titkos természet itt is, hogy mily varázs-erővel szállítja sirba a körébe gondatlanul, életkedvvel repülő madarokat és rovarokat, mint egy lesben álló vad, mely mohón ragadja meg prédáját, és így „itt is meg van a nápolyi „grotta dei cani“ nem egy, de több példányban.“

Meg kell még emlékeznünk a gyógy-ivóviznek használt forrásról, mely Vajnafalvának felső végétől negyedóránnyira a „Gizella“ nevet viselő vasbányamű közelében van „horgász“(*) név alatt, mely soda- és konyhasó-tartalmánál fogva, és mint szénsavdus üde forrásvíz kellemesen iható, és mint ilyennek a fürdőkkel egyesített jó hatása ki nem

*) Lásd 119-ik lapot.

marad; ettől nem messze egy néhány keserű ízű forrás is fakad.

Kovácsnán a fürdő-ivad alatt alkalmas jutányos szobák kaphatók, s általában a kevésbbé költséges fürdők egyike. Van állandóan Kovácsnán lakó orvostudor és gyógytár, valamint nem hiányzik ilyenkor itt is egy kis „barna testület“, mely a táncnak szót ad.

Folberth gyógyszerész vegyelemzése (1859).

I. Pokolsár.

10,000 súly részben

Kénsavas kali	1·205
„ natron	0·104
Chlornatrium	54·407
Jodnatrium	Nyomai
Szénsavas natrium	72·424
„ mész	2·505
„ magnésia	2·973
Agyagföld	0·142
Kovasav	0·170

Közönbös szervi anyagok	Nyomai
A szilárd alkatrészek összege	133·932
Félig kötött szénsav	32·408
Szabad szénsav	19·002
Hőfok 9—10° C. Fajsulya 1.012,775.	

II. Vajnafalvi forrás.

10,000 suly részben

Kénsavas kali	0·318
„ natron	0·756
Chlornatrium	2·084
Szénsavas natron	1·707
„ mész	1·889
„ keserföld	0·629
„ vasélecs	0·345
Agyagföld	0·402
Kovaföld	0·286
Szervi anyagok	Nyomai
A szilárd alkatrészek összege	8·446
Félig kötött szénsav	1·994
Szabad szénsav	20·424
Hőfok + 14° C. Fajsulya 1.001·662.	

III. Horgász-forrás.

10,000 részben

Kénsavas kali	1·475
„ natron	1·469
Szénsavas natron	24·649
„ mész	5·185
„ magnésia	3·817
Chlornatrium	13·464
Agyagföld és szénsavas vasélecs	0·284
Kovasav	0·370
Szervi anyagok	Nyomai
A szilárd alkatrészek összege	50·713
Félig kötött szénsav	14·473
Szabad szénsav	19·508
Hőfok 15° C.	

IV. A gázlördő.

100 térrészben. 760 m. m. nyomás mellett és 0° C

Szénsav	55·193 térfogat
Éleny	9·736 „
Légeny	35·071 „
Összeg	100·000 térfogat.

A zajzoni fürdő,

Fekszik Háromszék mellett a Barcaságon a csángó magyarok és oláhoktól lakott Hétfalu egyikének — az 1848 előtt Brassónak nemesi birtoka gyanánt szerepelt és 625 lakóssal bíró Zajzon falu területén, a Kárpátoktól alkotott keskeny hosszú völgyben, 1789-6 lábnyira a tengerszint felett, az északi szélesség $45^{\circ} 36'$ és a keleti hosszúság $43^{\circ} 25'$ alatt, Brassótól keletre $\frac{5}{4}$ óra távolságra.

Zajzonnak három gyógyforrása van, „Ferdinand,” Ferenc és „Lajos” néven, melyeknek Dr. Greissing Károly és Schnell Péter gyógyszerész által (1853) eszközölt vegyelemzését itt közöljük.

Egy polgári fontban van szemer

	Ferdinand	Ferenc	Lajos
Szikhalvag	4-69	0-61	0-47
Szikiblag	1-91(?)	0-06	—
Szénsavas szikéleg	10-11	3-16	4-18
„ mészéleg	3-51	3-56	4-40
„ keseréleg	0-84	0-42	1-18

	Ferdinand	Ferenc	Lajos
„ vaséleg	0-11	0-58	1-19
Kénsavas szikéleg	0-15	0-35	0-39
„ haméleg	—	—	0-59
Vilsavas timélecs	—	—	0-49
Kovasav	0-12	0-34	0-21
Összesen	21-44	7-08	13-10
Szénsav (köb-hűv.)	19-6	16-3	30-0
Hőfok	8° R.	7½° R.	7-75 R.
Fajsúly	1-0003	1-0009	1-00273

A „Ferdinand forrás”, mely márványpárkányzatu kömederbe foglalva, magas tölgyfa oszlopokon nyugvó kupola által fűdetik — a tágas fűdött sétatér felső végétől néhány lépésnyire a fürdőtelep központját képezi. Vize tiszta, gyöngyöző, az ízérzéket gyengén csipkedő, utólagosan kissé sós ízű; forrása gazdag; 24 órában 21” vizmagasság mellett 4750 pintet ad.

A „Ferenc” forrás — a melyből a József-fürdő táperét nyeri — szintén a Zajzon folyambalpartján van; tulajdonságaira nézve megegyezik az előbbivel, csakhogy kevésbé sós, és a vastartalomnak megfelelőleg kissé összehúzó íze van; forrása nem oly gazdag, mint a „Ferdinand”-é; 24 órában 21” vizmagasság mellett 1120 pintet ad.

Az alább eső s díszes fedélzettel ellátott „Lajos“ forrás vize frissen töltve tiszta, gyöngyöző; állás után csakhamar sárgás bolyhok képződnek, melyek a nagy mértékben feltóduló szénsavhólyagcsák által mozgásba hozatnak; ezen bolyhok nem egyebek, mint gazdag szénsavas vasélecs-tartalomnak a körülgeen gyorsan kiváló (élegtilő) részei. Ize összehuzó, de kellemes; forrása kevésbbé gazdag.

A közölt vegykimutatás szerint a „Ferdinand“ és „Ferenc“ forrás ugyanazon alkatrészekkel bir, csakhogy mig az első jelentékeny jodnatrium, chlornatrium, és szénsavas natrium tartalma által tünik ki, addig a „Ferenc“-forrás vastartálomban gazdagabb.

E szerint a „Ferdinand“-forrás égvényes-konyhasós savanyuviz, még pedig oly dus iblany-tartalommal, mely — a felső ausztriai Hallt kivéve — minden eddig ismert iblanyvizeket felülmulna.

A „Lajos“ forrás mint a mely leggazdagabb szénsavas vasélecs tartalomban a legerősebb égvényes vasas savanyuvizek közé sorozható.

Az előbbi két forrás használata ajánlható:

- 1) a görvélykór különböző alakjainál;
- 2) a légzőszervek, gyomor, belek- s. t. b. idült hurutjainál.

3) máj- és lépdaganatoknál, különösen ha ezek makacs váltóláz következményei;

4) nemi szervek bántalmainál.

A „Lajos“ forrás sikeres gyógyhatásu:

- 1) Nehéz üdülési esetekben;
- 2) Vérszegénységi állapotokban; pl. fejlődési sápkór s. t. b.
- 3) Hószámzavarokban, és
- 4) a más források utógógymódjául.

A „József-fördő“, mely vizét a Ferenc-forrásból nyeri, mint hideg lobogó sikerrel használtatik:

- 1) az izületek és izmok csúzos bántalmainál;
- 2) bőrgyengeségnél;
- 3) méhszenv és rásztkóránál.

A Zajzon vize jobb partján van a Dr. Greissing József cs. tanácsos által a meleg fürdőkkel szemben igen célszerűen berendezett hullám-fürdő, melyet egy az említett patakban elhelyezett nagy kerék forgása hoz mozgásba, mely nemcsak hogy kellemes, de gyógyértékkel is bir; ezen fürdő is el van látva a szükséges zuhannyokkal.

1858-ban egy csinos épület emeltetett tiz szobával ellátva melegfürdőül, a hól a kád-

fördőkön kívül különböző zuhanyok, gőz- és lég-fördőkrei készülék van gőzfűtéssel beállítva.

A fizikus javallatára 1855-ben egy savó-intézet állított fel, melynek használata a peressé vált legelőhelyek miatt több ízben zavarva lett, mindazonáltal juhsavó és frissen fejt kecsketej rendszeren kapható a mellbetegek számára, mely savanyu- vízzel elegyítve használtatik.

A zajzoni fürdő igen csinosan, célszerűen és a kényelem igényeinek megfelelően van berendezve, annyira, hogy erdélyi fürdőink közt az elsőrendűek sorában méltán foglalhat helyet. Vannak kellemes sétányai, melyek új ültetvényekkel hosszabbítottak és szépítették; a Ferdinand-forrás mellett — 1853-ban épített csinos fedett sétatérrel, szemben van a zenészek erkélye; vannak izletes bérházai; a meleg fürdőknek csinos épületkéje mögött „van a fürdő kis eldoradója, a Schwarzenbergnek keresztelt hegyoldal, melyet mesterségesen növelt gyönyörű fenyves erdő árnyal; üde légkört terjesztő fenyvesek közt kanyargó s nyugpadokkal ellátott utak vezetnek a tetőre, honnan elragadó kilátás nyílik egyfelől a Barcára, másfelől a Zajzon völgyére, a melynek háttérében a Szász-

bérc fölé emelkedő Csukás roppant sziklatömege a legelragadóbb panorámák egyikét nyújtja.

Zajzonnak rendes fürdőorvosa és gyógytára van, azonkívül a brassói orvosok részéről gyakori a látogatás.

Ezen fürdő nyarankint nagy számu vendégsereg látogatásának örvendhet; jelentékeny részét ezeknek a közeli Brassó szolgáltatja, nem hiányszor azonban az ország más részeiből, a szomszéd Oláhországból, sőt a külföldről sem.

Háromszéket s különösen Csik-ot annyira meg áldotta a gondviselés ásványvizzel, hogy csaknem minden község határán van egy-két s néhol több forrás is. Ilyen a Seps-Szt. György város határán és tőle egy órányira az erdő közepén tekvő, ugynevezett „Sugás“ fürdő, melynek ivó-és fürdőforrásán kívül „gőzlő“-je is van. Utóbbi nem egyéb, mit a föld felszínétől alig két láb mély gödör, mely gunyhószzerű kup-alaku földéllal és belül köröskörül deszkapaddal van ellátva. E gödörből szüntelen szabad szénsav fejlődik, mely a gödör száráig érő alsó tért foglalja el. A csúszos betegek a padra ülve, 1—2 óranegyedet töltenek

benne, ovakadva a csak derekig érő szénsavnak a légzőszervekkel érintkezésétől. — Szent-György városa most kezdette e gyógyhelyet használhatóvá tenni, s már néhány házat is építtetett. Az oda vezető utnak jó karba tétele és célszerű berendezés által e gyógyhely keresett lehetend.

TARTALOM.

	Lap
Előszó	7
Történelem	11
Helyírás	18
Földtani viszonyok	24
Égalji viszonyok	29
Növényzet	32
Természet- és vegy-tani tulajdonok	34
Elettani és gyógyhatás.	53
A szénsav hatása	55
A vas hatása	56
A mész-sók hatása	58
A szénsavas égvényes-sók hatása	59
Az előpataki vizek gyógyjavalata	62
Az ásványvizek használati módja	68
Az ásványviz utóhatásáról és a kiegészítő gyógyeljárásról	79
A málnási „bugyogó“-fördő	81
A tusnádi fürdő	89
A Szent-Annató és torjai Büdös	99
A kászon-jakabfalvi fürdő	108
A kovásznai fürdő	111
A zajzoni fürdő	120

MOHAWK

130	A.
115	A.
104	A.
99	A.
83	A.
72	A.
63	A.
55	A.
46	A.
38	A.
31	A.
24	A.
18	A.
12	A.
5	A.
1	A.

